

KOKONAISKOULUPÄIVÄPROJEKTI

Toinen väliraportti Sitralle

30.6.2003

Leevi Launonen, Lea Pulkkinen ja Marita Kontoniemi

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra

Helsinki 2004

ISBN 951-563-456-3 (URL: <http://www.sitra.fi>)

SISÄLTÖ

1	Johdanto	2
2	Ensimmäisen ja toisen luokan oppilaiden aamu- ja iltapäivätoiminta	5
	2.1 Aamu- ja iltapäivätoiminnan tarve	5
	2.2 Koulukohtaiset ratkaisut	7
	2.3 Ohjaajat	13
	2.4 Aamu- ja iltapäivätoiminta koulun yhteydessä	13
3	Harrastuskerhot kolmannelta vuosiluokalta eteenpäin	15
	3.1 Tarve valvottuun ja ohjattuun toimintaan	15
	3.2 Harrastuskerhojen määrät ja oppilaiden osallistuminen	15
	3.3 Erilaiset kerhot kouluittain	18
	3.4 Kerhojen ohjaus	22
4	Kokemuksia kokonaiskoulupäivästä	25
5	Koulujen kesätoiminta	29
6	Projektin organisointiin liittyvät kokemukset	31
7	Lukuvuoden 2003 - 2004 suunnittelussa varteenotettavaa	33
	Lähteet	37
	Liitteet	38

1 Johdanto

Valtakunnallinen kokeilu- ja tutkimushanke MUKAVA käynnistyi syksyllä 2002 neljällä paikkakunnalla (Jyväskylä, Kuopio, Sipoo ja Sievi) seitsemässä peruskoulussa.

Hankkeen nimi MUKAVA tulee sanoista muistuttaa kasvatusvastuusta ja se viittaa kaikkien lasten ja nuorten kanssa työskentelevien yhteiseen kasvatusvastuuseen, mutta samalla myös toimivan yhteisöllisyyden tuomaan mukavaan kokemukseen.

Mukava-hankkeella on

- 1) lastensuojelullinen tavoite vähentää oppilaiden yksinoloa aamuisin ja iltapäivisin,
- 2) kehityksellinen tavoite tukea oppilaiden sosiaalista kehitystä ja luoda perustaa persoonallisuuden kasvua edistäville hyvälle vapaa-ajan viettotavoille,
- 3) yhteisöllinen tavoite vahvistaa koulun ja oppilaiden sosiaalista pääomaa.

MUKAVA-hanke sai alkunsa vuonna 2001 muutamien kansanedustajien ja yrittäjämaailman edustajien keskusteluista, joissa pohdittiin lasten kasvuedellytyksiä perheen, työelämän ja koulun näkökulmista. Professori Lea Pulkkinen Jyväskylän yliopistosta kutsuttiin syksyllä 2001 ideoimaan ja johtamaan hanketta. Hänen pitkäaikainen tutkimustoimintansa liittyy sosioemotionaalisen kehityksen ja sen riskitekijöiden tutkimiseen.

Tärkeä toiminnallinen perusta MUKAVA-hankkeelle oli Sitran hallituksen 26.8.2002 tekemä innovatiivinen päätös rahoittaa kokonaiskoulupäiväprojektia. MUKAVA-hanke muodostuu seitsemästä osaprojektista, joiden *toiminnallisena runkona on Sitran rahoittama koulupäivän rakenteen uudistuskokeilu*. Siitä käytetään nimitystä *kokonaiskoulupäivä*.¹ Mukava-hankkeen kokonaiskoulupäiväprojektissa on mukana seitsemän kokeilukoulua: Karjulan koulu (Sievi), Männistön koulu (Kuopio), Etelä-Sipoon koulu (Sipoo) sekä Keljon, Kilpisen, Voionmaan ja Lehtisaaren yläasteen koulu (Jyväskylä). Kouluista neljä on vuosiluokkien 1 – 6 kouluja ja kolme vuosiluokkien 7 – 9 kouluja.

MUKAVA-hankkeen toiminta organisoitiin syksyllä 2002 ja sitä koordinoidaan Jyväskylän yliopistossa. Mukava-hankkeen toimielimiä² ovat hankkeen hallitus (pu-

¹ Käsite kokonaiskoulupäivä viittaa lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta optimaaliseen koulupäivän rakenteeseen, jossa opiskelu, lepo ja kehitystä edistävä harrastaminen sopivasti vuorottelevat. Kokonaiskoulupäivän käsitteeseen on yhteiskunnallisessa keskustelussa liitetty myös virheellisiä käsityksiä ja tulkintoja. Käsite on usein sekoitettu esimerkiksi oppilaalle pakolliseen koulupäivän pidentämiseen (ns. kokopäiväkoulu) ja opettajien kokonaistyöaikaan. Nämä käsitteelliset sekaannukset osoittavat, että aiheeseen liittyvä keskustelu on Suomessa vielä vakiintumatonta ja että asiaan liittyy erilaisia yhteiskunnallisia ja työmarkkinapoliittisia intressejä.

² Kevään 2003 eduskuntavaaleista johtuen MUKAVA-hankkeen toimielimissä tapahtui henkilövaihdoksia. Hankkeen suojelijana oli maaliskuuhun 2003 saakka eduskunnan puhemies Riit-

heenjohtaja opetusministeri Tuula Haatainen), johtoryhmä (puheenjohtaja kansanedustaja Kyösti Karjula), kokonaiskoulupäiväprojektin ohjausryhmä (puheenjohtaja Sitran innovatiivisen toiminnan johtaja Timo Hämäläinen) sekä muiden osaprojektien ohjausryhmä (puheenjohtaja professori Lea Pulkkinen). Hankkeen tieteellisenä johtajana on professori Lea Pulkkinen ja hankkeen suojelijana eduskunnan puhemies Paavo Lipponen. MUKAVA-hankkeen organisaatiokaavio ja kokeilukoulujen esittely on raportin liitteenä.

Kokonaiskoulupäiväprojektin koordinaattorina ja ohjausryhmän sihteerinä on ollut ajalla 16.9.2002 – 30.6.2003 KM Marita Kontoniemi. Projektin ohjausryhmän jäseninä ovat toimineet johtaja Timo Hämäläinen Sitrasta (pj.), professori Lea Pulkkinen Jyväskylän yliopistosta, opetusneuvos Erkki Merimaa opetushallituksesta, rehtori Sami Kalaja koulujen edustajana sekä projektikoordinaattori Marita Kontoniemi (siht.) ja projektipäällikkö Leevi Launonen Mukava-hankkeesta.

Kokonaiskoulupäivä sisältää toiminnan rytmittämisen niin, että ennen koulutyötä, ruokatauon aikana, oppituntien välillä ja iltapäivällä oppituntien jälkeen voi olla valvottua toimintaa tai harrastuskerhoja, joita ohjaavat opettajat ja muut pätevät kerho-ohjaajat. Käsitteillä *valvottu toiminta* sekä *hoivatyypinen toiminta* tarkoitetaan tässä raportissa aikuisen valvonnassa järjestettyä oppilaan turvallista vapaa-ajan viettämistä koulun tiloissa. Tällainen toiminta kohdistuu pääasiassa pienimpiin vuosiluokkien 1 - 3 oppilaisiin. *Kerho- ja harrastustoiminnan* käsitteellä raportissa viitataan koulun kautta järjestettyyn kerhotoimintaan sekä muuhun oppilaan kehitystä edistävään harrastustoimintaan, joka tapahtuu koulun organisoimana ja jolla on erikseen määritellyt tavoitteet sekä pätevät ohjaajat. Siihen voivat osallistua myös nuoremmat oppilaat hoivatyypisestä toiminnasta käsin.

Oppilaiden sosiaalisen kehityksen ja oppimisen kannalta on kansainvälisissä tutkimuksissa osoittautunut parhaaksi se, että vapaa-ajan toimintaa organisoidaan koulun kautta (Pulkkinen 2002). Esimerkiksi USA:ssa on runsaasti hyviä esimerkkejä kouluista (Community School, Full Service School), joissa koulun henkilökunta, perhe, vapaaehtoisjärjestöt, liike-elämän edustajat, terveys- ja sosiaalipalveluiden tarjoajat sekä nuorisotyöntekijät toimivat yhteistyössä keskenään lapsen parhaaksi. Tutkimusten mukaan voimakkaasti vanhempiin ja lähiyhteisöön verkottuneissa kouluissa

ta Uosukainen ja sen jälkeen puhemies Paavo Lipponen. Samoin hallituksen puheenjohtajana oli maaliskuuhun 2003 saakka opetusministeri Maija Rask ja sen jälkeen opetusministeri Tuula Haatainen. Lisäksi muutamia kansanedustajia vaihtui hankkeen hallituksessa ja johtoryhmässä.

on saavutettu hyviä tuloksia: koulun ilmapiiri ja lasten myönteisen kasvun edellytykset ovat yhteistyön ansiosta selvästi parantuneet.³

Myös Suomessa koulupäivän eheyttämiseen on suurta tarvetta. Suomalaisille kouluille on - hyvistä tiedollisista oppimistuloksista huolimatta - ominaista melko heikko työilmapiiri sekä oppilaiden ja opettajien viihtymättömyys. Lisäksi nopea yhteiskunnallisen kasvuympäristön muutos, perheen ja työelämän yhteensovittamisen ongelmat sekä lisääntynyt lasten ja nuorten pahoinvointi asettavat koululle toimintaympäristönä aivan uudenlaisia haasteita. Nykyisin suomalaisissa kouluissa on jyrkkä jaako tiiviisti peräkkäin pakattuihin oppitunteihin ja muuhun sen jälkeiseen vapaa-ajan toimintaan. Pienilläkin koulupäivän rakennemuutoksilla, kuten joustavalla koulun aloituksella, ruokatauon pidentämisellä ja sopivalla harrastustoiminnan sijoittamisella koulupäivään, voidaan saada olennaisia muutoksia koulun ilmapiiriin.

Kokonaiskoulupäiväprojektissa kokeillaan uudenlaista oppilaan koulupäivän rytmittämistä ja koulua kehitetään verkottuneeksi toimintakeskukseksi. Opettajat ovat etusijalla harrastuskerhojen ohjaajina, mutta myös erilaiset lasten ja nuorten kanssa työskentelevät järjestöt, seurakunnat, nuorisotyöntekijät, taiteilijat ym. voivat järjestää oppilaille ohjattua vapaa-ajan toimintaa. Koulussa järjestetyn vapaa-ajan toiminnan ja harrastustoiminnan laadusta vastaa koulunjohtaja, rehtori. Toiminnan laadun kannalta olennaisia kysymyksiä ovat ohjaajien pätevyys ja työsuhteiden pituus. Jos toiminnan ohjaus on epävarmalla taloudellisella pohjalla, on vaarana, että ohjaajiksi ei haakeudu pätevää ja koulutettua henkilökuntaa. Lisäksi ohjaajien jatkuva vaihtuminen on lasten tunne-elämän kehityksen kannalta haitallista.

Kokonaiskoulupäiväprojektin tehtävänä on etsiä ja luoda parhaiten toimivat käytännöt kokonaiskoulupäivälle erilaisissa kouluissa ja kunnissa. Ensimmäisenä toimintavuonna 2002 - 2003 (pilottivaiheen aikana) kouluissa on saatu paljon hyödyllisiä kokemuksia, joiden perusteella toimintatapoja on mahdollista kehittää edelleen projektin tavoitteiden saavuttamiseksi. Kokeilukoulut ovat keskenään erilaisia ja toimivat erilaisissa ympäristöissä. Ne ovat kehittäneet ja soveltaneet kokonaiskoulupäiväajatusta omista lähtökohdistaan ja paikallisista mahdollisuuksista käsin. Tavoitteena erilaisissa toiminnallisissa ratkaisuissa on ollut

- vähentää aikaa, jota lapset ja varhaisnuoret viettävät ilman aikuisen läsnäoloa,
- rakentaa koulun yhteisöllisyyttä sekä vahvistaa oppilaiden sosiaalisia suhteita,
- kehittää oppilaiden sosiaalisia taitoja,

³ Raportin liitteenä on hyödyllisiä aihetta käsitteleviä internet-osoitteita.

- luoda perustaa hyvälle vapaa-ajan viettotavoille ja säännölliselle harrastamiselle,
- parantaa koulun ilmapiiriä ja oppilaiden viihtymistä kouluympäristössä.

Näihin tavoitteisiin on pyritty järjestämällä tehdyn tarvekartoituksen⁴ perusteella hoivatyyppistä aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä harrastuskerhoja. Näin oppilaille on saatu heidän toivomaansa mieluisaa ja kehittäväää tekemistä koulussa. Monipuolisten kerhojen laadukkaan toiminnan takaamiseksi koulut ovat hankkineet yhteistyökumppaneita kuntansa vapaa-aika- ja nuorisotoimesta, seurakunnista, järjestöistä ja seuroista, eri oppilaitoksista ja myös oppilaiden vanhemmista. Osa kouluista on organisoinut kerho- ja harrastustoiminnan ohjauksen palkkaamalla kouluohjaajan (nuorisotyöntekijän) kokopäiväiseen työhön oppilaiden kanssa. Näin on saatu kokemuksia koulun moniammatillisuudesta myös ohjaustoiminnan osalta. Lisäksi koulut ovat järjestäneet lukuvuoden loputtua kesätoimintaa sitä tarvitseville oppilaille kesäkuun 2003 aikana.

Kokonaiskoulupäiväprojektin ensimmäisen toimintavuoden aikana hallitusohjelmaan kirjattiin tavoite koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskevan lain säätämisestä. Kokonaiskoulupäiväprojektin saama myönteinen julkisuus on saattanut osaltaan edistää aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämistä koskevan yhteisymmärryksen syntymistä hallituspuolueiden keskuudessa. Aamu- ja iltapäivätoimintaa koskevaa lainsäädäntöä ollaan Suomessa parhaillaan valmistelemassa ja sen vuoksi aihe säilyy esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kokonaiskoulupäiväprojektissa saadut kokemukset, toimintamallit ja tutkimustulokset antavat tärkeää pohjaa tälle keskustelulle.

2 Ensimmäisen ja toisen luokan oppilaiden aamu- ja iltapäivätoiminta

2.1 Aamu- ja iltapäivätoiminnan tarve

Seitsemästä kokeilukoulusta neljä (Etelä-Sipoo, Karjula, Keljo ja Männistö) on perusopetuksen 1 - 6 vuosiluokkien kouluja. Taulukossa 1 on koulujen oppilasmäärät lukuvuonna 2002 – 2003:

⁴ Lea Pulkkinen, Janne Tauriainen ja Leevi Launonen: Vapaa-ajan toimintasuunnitelma (VAPSU). Alkukartoitus. Valtakunnallinen kokeilu- ja tutkimusprojekti MUKAVA. Raportti 1/2003.

Taulukko 1 Koulujen oppilasmäärät

Koulu	Etelä-Sipoo	Karjula	Keljo	Männistö
Oppilasmäärä	400	40	218	295

Kaikissa kouluissa on kartoitettu oppilaiden tarve ohjattuun ja valvottuun aamu- ja iltapäivätoimintaan ja järjestetty toimintaa tarpeiden mukaisesti (ks. Lea Pulkkinen, Janne Tauriainen ja Leevi Launonen: Vapaa-ajan toimintasuunnitelma, VAPSU. Alkukartoitus. Valtakunnallinen kokeilu- ja tutkimusprojekti MUKAVA. Raportti 1/2003). Kartoituksessa ilmeni, että iltapäivätoimintaa tarvitsi lähes 45 % ensimmäisen luokan oppilaista ja miltei sama määrä toisen luokan oppilaista. Aikuisen ohjauksen ja läsnäoloa tarvitaan kyselyn mukaan paljon vielä alkuopetusvuosien jälkeenkin. Kolmannen luokan oppilaista noin 1/4 sekä neljännen ja viidennen luokan oppilaista noin 1/5 tarvitsi aamu- tai iltapäivätoimintaa.

Taulukko 2 Aamu- ja iltapäivätoimintaa tarvitsevien oppilaiden suhteellinen osuus alkukartoituksen mukaan

lk	Maanantai		Tiistai		Keskiviikko		Torstai		Perjantai	
	aamu	iltap.	aamu	iltap.	aamu	iltap.	aamu	iltap.	aamu	iltap.
1	20,1 %	44,7 %	24,0 %	44,1 %	21,2 %	45,8 %	21,2 %	44,1 %	17,3 %	41,9 %
2	16,1 %	37,3 %	11,2 %	46,0 %	12,4 %	42,2 %	14,3 %	41,6 %	18,0 %	34,2 %
3	7,4 %	25,9 %	10,2 %	19,4 %	15,5 %	24,1 %	8,3 %	25,9 %	10,2 %	25,9 %
4	6,3 %	17,7 %	6,3 %	21,9 %	5,2 %	14,6 %	6,3 %	10,4 %	5,2 %	18,8 %
5	3,1 %	22,5 %	6,2 %	18,6 %	7,8 %	17,1 %	6,2 %	15,5 %	3,9 %	15,5 %
6	0,8 %	10,0 %	0,8 %	13,3 %	0,8 %	10,8 %	0,8 %	5,8 %	0,8 %	5,8 %

Kartoituksessa selvitettiin myös aikaa, jonka oppilaat viettivät ilman aikuisen läsnäoloa. Keskimääräinen aika, jonka lapset olivat maanantaista perjantaihin kotona ilman aikuista, vaihteli 5,3:sta tunnista 8,6:een tuntiin (taulukko 3). Keskimääräinen yksinoloaika viikossa oli pisin 3 - 6 luokkien oppilailla. Oppilaskohtainen hajonta oli suuri, ja osa lapsista oli alemmillakin luokilla yksin jopa 36 tuntia viikossa. Tutkimuksissa on osoitettu (ks. Pulkkinen 2002), että jos 14-vuotias varhaisnuori viettää viikossa yli 10 tuntia ilman aikuisen läsnäoloa, se lisää päihteiden käytön ja masentuneisuuden riskiä sekä heikentää koulumenestystä. Koulun jälkeen yksin olevista oppilaista oli yli 10 tuntia viikossa ilman aikuisen läsnäoloa ensimmäisellä luokalla kymmenesosa sekä 2 - 6 luokilla kolmannes. Perusopetuksen ylimmillä luokilla yli 10 tunnin yksinoloa oli 20 - 25 %:lla ja yli 20 tunnin yksinoloa parilla prosentilla.

Taulukko 3 Ilman aikuisen läsnäoloa päivittäin ja viikoittain vietetyn ajan pituuden vaihteluväli ja keskiarvo niiden oppilaiden osalta, jotka olivat yksin kotona.

Luok- ka- aste	Yksinoloa päivittäin			Yksinoloa viikoittain			Määrä	% vastan- neista
	Pienin arvo t	Suurin arvo t	K	Pienin arvo t	Suurin arvo t	K		
1	0,13	4,0	1,06	0,5	15,0	5,3	32	17,9
2	0,2	5,0	1,47	0,5	19,5	7,4	87	54,0
3 - 4	0,3	8,0	1,72	0,5	36,0	8,6	171	63,8
5 - 6	0,2	8,0	1,65	0,5	36,0	8,2	185	68,3
7	0,2	9,0	1,40	0,5	21,5	7,0	169	65,3
8	0,2	9,0	1,33	0,2	25,5	6,6	175	64,6
9	0,2	7,0	1,37	0,5	33,0	7,4	99	67,8

2.2 Koulukohtaiset ratkaisut

Aamu- ja iltapäivätoiminta sisältää hoivatyypistä ja/tai harrastuskerhotoimintaa. Oppilaille on mahdollisuus vapaasti valiten ulkoilla, leikkiä, pelata erilaisia pelejä, askarrella, piirrellä, seurustella kavereiden kanssa ja tehdä läksyjä. Toiminnan lomassa oppilaat voivat käydä koulun harrastuskerhoissa. Alkuopetusikäiset ovat olleetkin erittäin aktiivisia kerholaisia. Koulujen harrastuskerhoissa, joiden toiminta ajoittui pääasiassa iltapäivään, kävi 1 - 2 luokan oppilaista Etelä-Sipoon koulussa 70 %, Karjulan koulussa 95 %, Keljon koulussa 92 % ja Männistön koulussa 84 %.

Kokeilussa mukana olevat kunnat ovat järjestäneet aamu- ja iltapäivätoimintaa alkuopetusikäisille 1 - 2 luokkien oppilaille eri tavoin. Koulut ovat kehittäneet olemassa olevien käytänteiden ja yhteistyöverkoston pohjalta omia mallejaan. Taulukossa 4 on yhteenveto aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisestä eri kouluissa.

Taulukko 4 Aamu- ja iltapäivätoiminta kokeilukouluissa

Koulu	Toiminta-aika	Ohjaajat	Oppilaat	Rahoitus
Etelä-Sipoo, (Sipoo)	aamutoiminta: ma-pe klo 7.30 - 9.30	3 ohjaajaa + 3 kerho-ohjaajaa	yht. 183, päivittäin noin 50	kkp-projekti
400 oppilasta	Kuntokalliossa ⁵ ma klo 7.30 - 10.00 ti-pe klo 7.30 - 10.00	opettaja Marita Pesonen, vastuuhjaaja ja avusta- va ohjaaja	n. 12 / kerta yht. 34	kkp-projekti
	iltapäiväkerhot: ma-pe 12.30 - 17.15	7 varsinaista ohjaajaa (työaika 4h - 38,25h / vko)	yht. 142 päivittäin 50 - 80	60 % perheet 40 % kkp-projekti
	Kuntokalliossa ma-pe klo 13 - 17	vastuuhjaaja ja avustava ohjaaja	27	60% perheet 40% kkp-projekti
Karjula (Sievi)	iltapäivätoiminta: ma-to klo 13 - 16	iltapäivätoiminnan- ohjaaja Outi Ojala	15	kkp-projekti
40 oppilasta				
Keljo (Jyväskylä)	aamukerho ma-pe klo 8.00 - 9.45	Jälkkäriohjaaja		kkp-projekti
218 oppilasta	iltapäiväkerho Jälkkäri ⁶ ma-pe klo 12 - 17	iltapäivätoiminnan- ohjaaja Riina Kylmälahti, 2 ohjaajaa ja 4 kerho- ohjaajaa	yht. 42 1. - 3. lk oppilasta	perheet: 90 € / lapsi / kk tai 7 € / päivä, kkp-projekti (1.3. alkaen) ohjaajan palkka 1,5 / vko
Männistö (Kuopio)	aamukerho, 1. - 2. lk: ma, ti ja to klo 8.00 - 8.45 ke klo 8.00 - 9.30	iltapäivätoiminnan- ohjaaja Hanna Saastamoinen, 2 vakinaista apuohjaajaa + väliaikaisia avustajia	23	kkp-projekti
295 oppilasta	iltapäiväkerho, 1. lk: ma - pe 12 - 17	lastenohjaaja Tiina Tiainen (srk)	21	kkp-projekti
	iltapäiväkerhot, 2. - 3. lk: ma ja pe klo 12 - 16, ti, ke ja to 11 - 16 ma ja pe klo 12 - 16 ti, ke ja to klo 11-16	iltapäivätoiminnan- ohjaaja Hanna Saastamoinen, 2 vakinaista apuohjaajaa + väliaikaisia avustajia	38	Kuopion ev.lut.srk

⁵ Etelä-Sipoon koulun kaksi luokkaa toimii tilan puutteen vuoksi Kuntokallio-nimisessä paikka-
sa vuokratuissa tiloissa, jotka sijaitsevat noin 13 km päässä koululta.

⁶ Jyväskylässä koululaisten iltapäivätoiminta on organisoitu nimellä Jälkkäri.

Etelä-Sipoon koulu

Etelä-Sipoon koulu on yksikerroksinen lähiökoulu ja tiloiltaan varsin toimiva rakennus. Koulusta on kehittynyt alueellinen toimintakeskus, josta on osoituksena myös runsas koulutilojen ilta- ja viikonloppukäyttö. Koulun oppilasmäärä on viime vuosina nopeasti kasvanut ja sen seurauksena koululla on tilaongelmia. Koulun 16:sta perusopetusryhmästä kaksi ensimmäistä luokkaa on sijoitettu tilan puutteen vuoksi 13 kilometrin päähän Kuntokallioon. Aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä kerhoja on järjestetty myös Kuntokallion tiloissa, jotta kaikilla oppilailla olisi tasapuoliset osallistumismahdollisuudet.

Etelä-Sipoon koulussa aamu- ja iltapäivätoiminnan käytössä on ollut yksi iso luokkahuone ja aulatilat. Oppituntien päätyttyä klo 13.30 käytössä on ollut myös toinen luokkahuone, joka on toiminut hiljaisena luokkana läksyjen lukua ja muuta rauhallista oleskelua varten. Lisäksi käytössä ovat olleet koulun ulkotilat, liikuntasali, atk-luokka ym. vapaana olevat tilat.

Kuntokallion toimipisteessä ”kotipesänä” on ollut luokkien sisääntulon yhteydessä oleva aulatala. Lisäksi luokkatilat ja liikuntasali ovat olleet koulun päätyttyä iltapäivätoiminnan käytössä, ja tarvittaessa on voitu käyttää muitakin tiloja kuten ruokalaa ja takkahuonetta.

Etelä-Sipoon koulussa iltapäivätoimintaa on järjestänyt jo usean vuoden ajan Musiikkipäiväkoti ja -kerho Pocon kannatusyhdistys ry. Kuntokalliossa aamu- ja iltapäivätoiminnasta vastaa Vantaan seurakuntien Kurssikeskuspalvelut.

Aamutoiminta Etelä-Sipoon koulussa on perheille maksutonta. Lapset voivat osallistua toimintaan silloin, kun perheellä on siihen tarve. Osa lapsista tulee aamutoimintaan säännöllisesti päivittäin, osa tiettyinä päivinä ja jotkut vain satunnaisina yksittäisinä päivinä. Erityisenä piirteenä on se, että vanhemmat oppilaat osallistuvat aamutoimintaan enemmän kuin iltapäivätoimintaan. Aamutoiminnassa on mukana 1 - 2 -luokkalaisista 77 %, 3 - 4 -luokkalaisista 48 % ja 5 - 6 -luokkalaisista 20 % (osallistujamääriin laskettu kaikki lapset, jotka ovat jossain vaiheessa osallistuneet aamutoimintaan). Torstai- ja perjantaaamuisin on myös harrastuskerhoja, joita ohjaavat koulun opettaja ja koulunkäyntiavustaja. Kuntokallion toimipisteessä aamutoimintaa ohjaa maanantaiaamuisin opettaja ja muina päivinä Kurssikeskuspalvelujen ohjaaja.

Etelä-Sipoon koulun *iltapäivätoiminnassa* järjestetään oppilaille 3 - 5 kerhoa päivittäin sekä pianon- ja kitaransoittotunteja (pianonsoitto 48 oppilasta, kitaransoitto 5 oppilasta). Iltapäivätoiminnan harrastuskerhojen yhteistyökumppaneita ovat Vantaan seurakuntien Kurssikeskuspalvelut, Porvoonseudun musiikkiopisto, Kuvataidekoulu Pablo, Musiikkipäiväkoti Poco sekä yksityiset pianonsoiton opettajat.

Toiminnasta on peritty porrastettu kuukausimaksu perheen varallisuuden ja lapsimäärän mukaan (sisaralennus 20 %). Lukuvuonna 2002 - 2003 perheiden maksuosuutta on voitu laskea 40 % kokonaiskoulupäiväprojektin rahoituksen vuoksi. Tämä on lisännyt kerhojen osallistujamääriä, ja kerhoissa jo aikaisemmin olleet lapset ovat lisänneet viikoittaista osallistumistaan. Iltapäivätoiminnassa on ollut eniten oppilaita 1 - 2 -luokilta (80 %). Luokkien 3 - 4 oppilaista 30 % ja luokkien 5 - 6 oppilaista 0,5 % on osallistunut iltapäivätoimintaan.

Karjulan koulu

Karjulan koulu on maaseudulla sijaitseva pieni kaksiohjaajainen kyläkoulu. Koululta puuttuvat sisäliikuntatilat, ja tämä on koettu kokonaiskoulupäivään liittyvän toiminnan järjestämisessä huomattavaksi puutteeksi. Koulun piha-alue lähimetsikköineen tarjoaa kuitenkin hyviä leikki- ja puuhapaikkoja vapaa-ajalla.

Aamutoimintaan ei Karjulan koulussa toistaiseksi ole ollut tarvetta. *Iltapäivätoiminnan* käytössä on koulun tilat: kaksi luokkahuonetta, leikkitila, keittiö ja aulatilat. Toimintaa ohjaa iltapäivätoiminnan ohjaaja, joka työskentelee oppituntien aikana kouluavustajana. Iltapäivätoiminta vaihtelee valvotusta, omaehtoisesta vapaa-ajan vietosta (leikistä) läksyjen tekoon ja ohjattuihin tuokioihin, joihin sisältyy esimerkiksi askartelua, liikuntaleikkejä, leipomista ja Playin´ Story –materiaalin käyttöä. (Playin´ Story –materiaali sisältää lapsen toiminnallista mielikuvitusta ja omaa leikkiä kehittävän satukirjan sekä siihen liittyvän CD-rompun. Näistä lapsi saa virikkeitä omaan leikkiinsä.)

Karjulan kyläkoulussa hoivatyypiseen perheille maksuttomaan iltapäivätoimintaan osallistuu säännöllisesti 71 % 1 – 3 -luokkien oppilaista. Eniten lapsia on iltapäivätoiminnassa klo 13 - 15, jolloin pienemmät sisarukset odottavat isompia koulukavereita koulumatkat yhdessä. Kello 16 saakka iltapäivätoiminnassa on 8 - 9 oppilasta.

Keljon koulu

Keljon koulu on kaupunkilähiössä sijaitseva keskikokoinen koulu, joka toimii vanhasa monikerroksisessa ja hieman sokkeloisessa koulurakennuksessa. Keljon koulussa aamutoiminta on järjestetty ”liukuvan” kouluuntuloajan muodossa, mikä tarkoittaa sitä, että oppilaat saavat tulla ennen oppituntiansa alkua omaan luokkaan tai liikuntasaliin, jossa on kouluavustaja. Liukuvasta kouluuntuloajasta johtuen muun hoivatyypisen *aamutoiminnan* tarve on ollut vähäistä. Keväällä aamutoimintaan lisättiin harrastuskerhoja (rumpujen soitto, sähly ja atk-kerho).

Keljon koulun oppilailla on ollut jo useamman vuoden ajan mahdollisuus viettää aikaa Jälkkärissä⁷ koulupäivän jälkeen. *Iltapäivätoimintaa* varten on remontoitu koulun alakerran väestönsuojatilat. Näin käyttöön on saatu suuri toimintatila, pieni keittiönurkkaus, läksyjentekohuone, käsityöpaja ja pieni pelisali sekä wc- ja eteistilat. Tarvittaessa Jälkkäri voi käyttää myös koulun liikuntasalia ja muita tiloja.

Iltapäivätoiminnan järjestämisestä on vastannut Keljon nuorisoseuran Kalevan nuoret. Iltapäivätoiminnassa on työskennellyt vastuuhjaaja, kaksi muuta ohjaajaa ja neljä kerho-ohjaajaa. Keväällä käyttöön otetusta välipalan tarjoamisesta on huolehtinut kouluavustaja. Seuraavaksi lukuvuodeksi koulu on suunnitellut kouluavustajan työn laajempaa yhdistämistä iltapäivätoimintaan.

Jälkkärissä tehdään ensin läksyt ja syödään välipala, jonka jälkeen oppilailla on vapaavalintaista tekemistä. Jälkkärin toimintaan on kuulunut läksyjen tekemisen, leikin ja ulkoilun lisäksi kerhoja. Tällaisia iltapäivätoiminnassa järjestettyjä kerhoja ovat olleet mm. liikuntakerho, kädentaitopaja, kokkikerho ja tarinapaja. Jälkkäristä käsin oppilaat voivat osallistua myös muihin koulun kerhoihin.

Jälkkärin toiminta, jossa lapsi voi olla koulun jälkeen klo 17 saakka, on ollut perheille maksullista. Jyväskylän kaupungin opetuslautakunta päättää vuosittain maksun suuruudesta ja lukuvuonna 2002 - 2003 se oli 90 euroa kuukaudessa (sisälennusmaksu 70 euroa/kk, päivämaksu korkeintaan 10 päivältä 7 euroa/pv). Sosiaalitoimen toimeentulotukea saavat perheet voivat saada anomuksesta Jälkkäripaikan, jonka sosiaalitoimi maksaa. Kokonaiskoulupäiväprojektin ansiosta oppilaiden mahdollisuus osallistua erilaisiin harrastuskerhoihin lisääntyi huomattavasti, sillä tavallisesti Jälkkäriin kuuluu vain yksittäisiä kerhoja viikon aikana. Vanhemmilta kerättävä kuukausimaksu säilyi kuitenkin vielä keväällä Keljon koulussa 90 eurossa. On oletettavaa, että monet sellaiset lapset, jotka tarvitsisivat iltapäivätoimintaa Jälkkärissä, joutuvat jäämään siitä pois korkean maksun takia. Kokonaiskoulupäiväprojektin puitteissa pyritään seuraavana lukuvuonna tavoittamaan nämä ”väliinpuotoavat” oppilaat alentamalla vanhemmilta perittävää kuukausimaksua kuten myös Etelä-Sipoon koulussa on tehty.

Jälkkärissä lapset saavat päivittäin maksuttoman välipalan, johon kaupunki varaa vuosittain erillisen määrärahan (perheiltä kerättävä maksu ei kata välipalakustannuksia).

Kokonaiskoulupäiväprojektin toiminta on Keljon koulussa painottunut iltapäiväkerhoihin. Iltapäivätoiminnassa on käynyt 1 – 3 -luokkien oppilaista 51 %, joista 30

⁷ Jyväskylän kouluissa koululaisten iltapäivätoiminnasta käytetty nimitys.

päivittäin. Ylempien luokkien harrastus- ja kerhotoimintaa kuvataan seuraavassa luvussa.

Männistön koulu

Männistön koulu on kaupunkilähiössä sijaitseva koulu, joka toimii suuressa monikerroksisessa kivirakennuksessa. Koulussa on runsaasti tilaa ja toimintapaikkoja erilaisille ryhmille. Kaupungin maahanmuuttajaopetus on keskitetty Männistön

Aamu- ja iltapäiväkerhon käytössä on iso luokkahuone, joka on kunnostettu kodinomaisemmaksi viihtyisäksi tilaksi. Oppilaiden kanssa on tehty verhot ja ikkuna-maalauksia. Kerhotoimintaan on käytetty lisäksi salia ja satunnaisesti viereistä luokkahuonetta. Ensimmäisten luokkien oppilaiden iltapäiväkerhotila on myös iso luokkahuone, johon kalusteita on saatu seurakunnalta ja koulusta ja johon vanhemmat ovat ommelleet tyynyjä. Vanhempainyhdistys on hankkinut matkapuhelimen ensimmäisten luokkien kerho-ohjaajalle molemminpuolisen yhteydenpidon helpottamiseksi.

Männistön hoivatyypistä *aamutoimintaa* järjestävään aamukerhoon on osallistunut 1 - 2 -luokkien oppilaista 26 %. Aamukerhossa pelataan, piirretään tai vain jutustellaan, ”heräillään” koulupäivään.

Männistön koulun *iltapäivätoimintaan* kuuluu kaksi kerhoa: toinen ensimmäisten luokkien oppilaille ja toinen 2 - 3 -luokkien oppilaille. Iltapäiväkerhon toiminta haki syksyllä 2002 vielä muotoaan ja keväällä 2003 toiminta jaettiin kuuteen kolmen viikon mittaiseen jaksoon, jotka sisälsivät myös jonkin isomman tapahtuman tai vierailun. Päivittäiseen toimintaan kuuluu aluksi läksyjien teko, jonka jälkeen on vapaasti valittavaa toimintaa (ulkoilua, pelejä, leikkejä, askartelua, piirtelyä, lukemista jne.), välipalaeväiden syöntiä ja mahdollisuus jutustella rauhassa ohjaajan ja/tai kavereiden kanssa. Iltapäiväkerhosta oppilas voi myös käydä koulun harrastuskerhoissa.

Iltapäiväkerhon ohjaajan on ensimmäisten luokkien oppilaille kustantanut Kuopion evankelisluterilainen seurakunta. Koulu on palkannut 21.10.2002 alkaen projektivaroin iltapäivätoiminnanohjaajan, joka vastaa sekä aamu- että iltapäiväkerhoista. Apuohjaajina on ollut kaksi kouluavustajaa sekä siviilipalvelusmies ja keväällä työkokeiluun tullut opiskelija. Yksi äiti on ollut vapaaehtoisena avustajana 1-luokkalaisten iltapäivätoiminnassa. Iltapäiväkerhossa on käynyt ensimmäisten luokkien oppilaista 45 % ja 2 - 3 -luokkien oppilaista 42 %.

2.3 Ohjaajat

Ohjaajien ammattitaito ja soveltuvuus ovat keskeisiä toiminnan laadun takeita. Aika, jonka lapsi viettää leikeissä ja toiminnassa, on laadullisesti yhtä tärkeää kuin tiedolliseen opetukseen käytettävä aika, koska lapsen luovassa toiminnassa sosiaaliset taidot ja emotionaalinen alue kehittyvät. Lapset viihtyvät kerhoissa, jos ohjaus on riittävän hyvää ja lapsen kehitystason mukaista.

Kaikissa kouluissa aamu- ja iltapäivätoiminnasta vastaava ohjaaja on ollut pätevä opisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittanut henkilö: Etelä-Sipoon koulussa sosionomi, Keljossa sosiaalikasvattaja, Männistön ja Karjulan kouluissa nuorisoo- ja vapaa-ajanohjaaja. Avustavina ohjaajina toimineet ovat olleet koulutukseltaan lastenhoitajia, lähihoitajia, perhepäivähoitajia ja kouluavustajia. Joukossa on ollut myös muutama opiskelija, jolla on ollut kokemusta lasten kanssa toimimisesta kerho-ohjaajana sekä yksi siviilipalvelumies.

Työaikajärjestelyt ja palkkaus ovat yhteydessä ammattitaitoisten ohjaajien saamiseen ja pysymiseen työssä. Lasten kehityksen kannalta on merkityksellistä, että ohjaajat eivät vaihdu usein. Tämän vuoksi koulut ovat palkanneet kokopäiväisiä aamu- ja iltapäivätoiminnasta vastaavia ohjaajia. Karjulan koulussa, jossa iltapäivätoimintaa on vähemmän, ohjaaja on koulupäivän aikana oppitunneilla kouluavustajana. Näin saadaan hyvä tuntuma oppilaan koko koulupäivään, ja toimintaa voidaan ohjata lasten tilanteen ja tarpeiden mukaisesti.

Koulujen kokemusten mukaan ohjaajiksi kaivataan lisää miehiä. Yksinhuoltajat ovat useimmiten äitejä ja lapsilla on vähän kokemuksia vastuullisista ja läsnäolevista miehistä. Päivähoitohenkilöstö ja alkuopettajat ovat myös valtaosaltaan naispuolisia, joten pojat kaipaavat usein ”miesten pelejä ja töitä”.

2.4 Aamu- ja iltapäivätoiminta koulun yhteydessä

Hoivatyyppisen aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisellä koulun yhteydessä on monia tärkeitä etuja puolellaan (Pulkkinen, 2002):

- 1) Tilat ovat valmiina olemassa, eivätkä välttämättä vaadi uusia investointeja.
- 2) Lasten ei edellytetä liikkuvan paikasta toiseen, millä on merkitystä turvallisuuden ja päivän eheyden kannalta.
- 3) Koulun rehtori on vastuussa toiminnan laadusta ja toimintaa ohjaavien henkilöiden valinnasta. Näin koulutukseen, pätevyYTEEN ja soveltuvuuteen vaikuttavat seikat voidaan ottaa huomioon.

- 4) Rahoituksen tulee olla pitkäjänteisellä eikä satunnaisella pohjalla. Se tekee mahdolliseksi koulutettujen henkilöiden (kouluohjaajien) pitkäaikaiset työsuhteet tilapäisten työsuhteiden ja satunnaisesti rekrytoitujen henkilöiden asemesta.
- 5) Pitkäaikaiset ihmissuhteet ovat lasten kannalta turvallisia verrattuna jatkuvasti vaihtuviin ihmissuhteisiin. Ohjaajilla on mahdollisuus seurata ja kannustaa lapsen kehittymistä pitkäjänteisesti.
- 6) Pienimpien oppilaiden hoivatyypinen iltapäivätoiminta voi asteittain saada harrastuksenomaisia sisältöjä, joissa tulisi olla jatkuvuutta vuodesta toiseen. Hoivatyypinen toiminta, jota alusta lähtien täydentää kulttuuri- ja muu harrastustoiminta halukkaiden opettajien ohjaamana, tulee nähdä saman kokonaisuuden osana. Tämä tapahtuu kaikkein parhaiten ja luontevimmin toimintakeskuksena toimivan koulun kautta.
- 7) Koulupäivän eheyttämiseen on suurta tarvetta, ja jyrkkää jakoa tiiviisti pakattuihin oppitunteihin ja sen jälkeiseen muuhun toimintaan olisi karsittava. Pienilläkin koulupäivän rakennemuutoksilla, kuten ruokatauon pidentämisellä ja harrastustoiminnan lomittamisella oppituntien kanssa iltapäivällä, voidaan saada olennaisia muutoksia koulun ilmapiiriin. Koulupäivän huokoistaminen uudella rytmytyksellä keventää niin oppilaiden kuin opettajienkin päivää ja parantaa oppimistuloksia.

Koulun organisoima sekä sen yhteydessä toimiva iltapäivätoiminta on kustannuksiltaan edullista. Projektissa emme ole vielä voineet eritellä toiminnasta aiheutuneita kiinteistökustannuksia (siivous, lämpö, vesi, sähkö jne.). Kokeilussa toteutetun koulu-laisten aamu- ja iltapäivätoiminnan (taulukko 4) kustannukset oppilasta kohden koko lukuvuoden 2002 – 2003 ajalta ovat kouluittain seuraavat:

- Etelä-Sipoon koulu 570 € (sis. välipalan)
- Karjulan koulu 403 €
- Keljon koulu 900 € (sis. välipalan)
- Männistön koulu 474 €

Keljon koulun kustannuksissa näkyy iltapäivätoiminnan (Jälkkäri) organisointiin liittyviä periaatteellisia tekijöitä: opetuslautakunnan määrittelemä kuukausimaksu, jolla turvataan ohjaajien koulutustaso ja pitkäaikaiset työsuhteet, harrastuskerhojen määrä, kerhotoiminnan jatkuva laadullinen kehittäminen sekä tasokkaat kerhotoiminnan materiaalit. Männistön koulun pieniä kustannuksia selittää puolestaan siviilipalvelusmiehen ja kouluavustajien tehokas hyödyntäminen.

3 Harrastuskerhot kolmannelta vuosiluokalta eteenpäin

3.1 Tarve valvottuun ja ohjattuun toimintaan

Valvotun hoivatyypin toiminnan tarve ei pääty toiseen luokkaan. Tehdyn alkukartoituksen (Pulkkinen, Tauriainen & Launonen, 2003) mukaan noin neljännes vuosiluokkien 3 – 5 oppilaista tarvitsi vielä iltapäivätoimintaa. Keskimääräinen yksinoloaika viikossa oli pisin 3 – 6 -luokkalaisilla. Lähes puolet kolmasluokkalaisista on vasta 8-vuotiaita kouluvuoden alkaessa, ja syksyllä syntyneet viidennen luokan oppilaatkin ovat syyslukukauden alkaessa vielä 10-vuotiaita. He eivät ole itsenäiseen toimintaan pystyviä. Lapset tarvitsevat aikuisen läsnäoloa, hyödyllistä vapaa-ajan käyttöä kehitävää toimintaa ja turvallista yhteisöä. Vielä vuosiluokkien 7 – 9 oppilaatkin kaipaavat vanhempien saatavilla oloa. He puhuvat asioistaan, jos yhteistä aikaa ja tekemistä on tarjolla. Sillä on kehityksellistä merkitystä mm. muotoutuvan arvomaailman kannalta. (Mts. 33.)

Oppilaat haluavat myös harrastaa ja viettää yhteistä aikaa samoista asioista kiinnostuneiden tovereidensa kanssa. Kaikilla vanhemmilla ei kuitenkaan ole mahdollisuutta kuljettaa lapsiaan säännöllisiin harrastuksiin tai maksaa lukukausi- ja osallistumismaksuja. Läheskään kaikilla lapsilla ei ole kotona myöskään aikuista, joka jaksaisi tai osaisi auttaa lasta kotitehtävien tekemisessä ja opiskelussa, etenkin silloin, kun oppimisessa on vaikeuksia.

Koulupäivän jälkeen koulussa olisi tiloja ja välineitä monenlaisiin harrastuksiin, eikä harrastaminen vaatisi erillistä kuljettamista. Tämä lisäisi etenkin haja-asutusalueilla asuvien oppilaiden harrastusmahdollisuuksia. Koulun kerhossa voidaan tutustua uuteen harrastukseen ja kokeilla uusia asioita, joista voi tulla pitkään kestävä elämän sisältöalue. Kokonaiskoulupäiväprojektissa pidetään tärkeänä, että jokaisella oppilaalla on ainakin yksi säännöllinen harrastus, jossa hän voi pitkäjänteisesti kehittää itseään. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää koululta uudenlaisia oppilaslähtöistä ajattelua. Liitteenä oleva vapaa-ajan suunnittelulomake (Vapsu 2) edistäisi tiedon saamista oppilaiden harrastustoiveista ja mahdollistaisi neuvottelun niiden oppilaiden kanssa, joilla ei ole mitään harrastuksia.

3.2 Harrastuskerhojen määrät ja oppilaiden osallistuminen

Syksyllä 2002 projektin käynnistyttyä koulut (luokanvalvojat ja luokanopettajat) tiedustelivat oppilailta välittömästi heidän kerhotoiveitaan. Tämän perusteella käynnistettiin jo useita kerhoja. Kun oppilaat täyttivät vapaa-ajan suunnittelulomakkeet (VAPSUT) koulut saivat lisää tietoa oppilaiden kiinnostuksen kohteista. Näiden tieto-

jen perusteella ja sopivien ohjaajien löydyttyä käynnistettiin lisää kerhoja. Taulukosta 5 näkyy koulujen järjestämän kerhotoiminnan muutos projektin alkutilanteesta.

Taulukko 5 Koulujen kerhomäärät ennen projektin alkua ja ensimmäisenä toimintavuotena (suluissa koulujen oppilasmäärät)

Kerhojen määrät / lukuvuosi	Etelä-Sipoo (400)	Karjula (40)	Keljo (218)	Männistö (295)	Kilpinen (438)	Lehtisaari (288)	Voionmaa (443)
2001 – 2002	5	-	-	yli 30	-	2	-
2002 – 2003	44	2	34	46	18	15	12

Valtaosassa kokeilukouluja ei ollut koulun toimintasuunnitelmaan merkittyä koulun järjestämää tai organisoimaa kerhotoimintaa ennen projektin alkamista. Kouluissa oli kyllä iltaisin kerhoja, mutta ne olivat seurakuntien, erilaisten järjestöjen, yhdistysten tai seurojen ylläpitämiä, joille koulu vuokrasi tai antoi tilat käyttöön.

Kerhoja on ollut eniten vuosiluokkien 1 - 6 kouluissa. Koulun oppilasmäärään suhteutettuna yhtä kerhoa kohti voi laskea oppilaita olevan Etelä-Sipoon koulussa 9, Karjulan koulussa 20, Keljon koulussa 6 ja Männistön koulussa 6.

Oppilaiden koulupäivät vuosiluokilla 7 – 9 ovat jo pitkiä, ja kerhoille mahdollista aikaa on vähemmän. Ylemmillä luokilla opiskellaan lisäksi jaksojärjestelmässä, eikä kaikkiin jaksoihin saada sopimaan yhtä paljon kerhoja. Kerhotarjonta ja oppilaiden osallistumismahdollisuudet vaihtelevat tämän vuoksi jonkin verran jaksoittain. Kuitenkin joitakin kerhoja on voitu pitää myös läpi lukuvuoden. Vuosiluokilla 7 - 9 oppilasmäärään suhteutettuna yhtä kerhoa kohti oppilaita on Kilpisen koulussa 24, Lehtisaaren yläasteen koulussa 19 ja Voionmaan koulussa 37. Voionmaan koulussa opiskelu on vuosiluokkiin sitomatonta, jonka vuoksi oppilailta on yksilöllisesti vaihtelevat opiskelusuunnitelmat ja lukujärjestykset. Tämä rajoittaa mahdollisuuksia järjestää yhteistä aikaa ja tiloja kerhotoiminnalle.

Selvityksen (Pulkkinen, Tauriainen & Launonen, 2003) mukaan useimmilla oppilailta (76 % vastanneista) oli joku säännöllinen harrastus. Suurimmalla osalla oppilaita oli 1 - 2 säännöllistä harrastusta, mutta neljäsosa oppilaita ei harrastanut mitään säännöllisesti. Näihin oppilaisiin koulut ovat kiinnittäneet erityisesti huomiota ja pyrkineet löytämään ja tarjoamaan myös heille mieluisan harrastuksen. Niinpä esimerkiksi Keljon koulussa koulu tarjosi opettajien kyselyn perusteella kevätlukukaudella harrastuksen 47 oppilaalle (21 % koulun oppilasmäärästä), joilla ei muuten olisi ol-

lut mitään harrastusta. Vain 9 % Keljon koulun oppilaista ei harrastanut mitään keväällä 2003.

Keskeistä on ollut löytää jokaiselle mieluisaa ja rakentavaa tekemistä eikä vain lisätä harrastusten määrää. Etelä-Sipoon koulussa on kiinnitetty huomiota erityisen tuen tarpeessa oleviin oppilaisiin ja järjestetty heille kaksi kerhoa oppituntien lomassa: jumppakerho 1 - 3 -luokkalaisille, joilla on mm. tarkkaavaisuushäiriö (ADHD), mutismi, dysfasia tai kehitysviivästymä, vesiliikuntakerho 1 - 4 -luokkalaisille, joilla on paino-ongelmia, ylivilkkautta tai arkuutta. Männistön koulussa kouluohjaaja Jari Koponen on keskustellut niiden oppilaiden kanssa, joilla ei ole mitään harrastuksia ja tutustuttanut heitä erilaisiin heitä kiinnostaviin harrastusmahdollisuuksiin (esim. rullalautailu, laskettelu). Kilpisen koulussa nuoriso-ohjaaja ja Voionmaan koulussa erityisopettaja on samoin keskustellut riskioppilaiden kanssa ja ohjannut heitä kerhoihin. Lehtisaaren yläasteen koulussa opettajat ja rehtori ovat pelanneet sähköisiä oppilaiden kanssa ja tähän on haastettu erityisesti sellaisia oppilaita, joilla ei muita harrastuksia ole. Maahanmuuttajaoppilaat jäivät helposti kieli- ja/tai kulttuurierojen vuoksi yksin, minkä vuoksi Männistön ja Voionmaan kouluissa on järjestetty heille myös omia kerhoja, joissa he voivat toisaalta tutustua suomalaiseen kulttuuriin, mutta myös ylläpitää ja vahvistaa omaa kulttuuriaan. Opettajat ovat lisäksi ohjanneet heitä vapaa-ajan suunnitelmien tekemisessä ja auttaneet näin löytämään sopivia harrastusmahdollisuuksia.

Koulun tarjoamiin harrastusmahdollisuuksiin on osallistunut 30 – 97 % koulun oppilasmäärästä (taulukko 6). Osallistujamäärät tarkoittavat tässä kerhoissa käyneitä eri oppilaita, joten kukin oppilas on laskettu vain kerran, vaikka hän olisi osallistunut useampaan kerhoon ja aamu- tai iltapäivätoimintaan.

Taulukko 6 Kerhojen oppilasmäärät ja niiden prosentuaalinen osuus koulun koko oppilasmäärästä

	Luokat 1 - 6				Luokat 7 - 9		
	Etelä-Sipoo	Karjula	Keljo	Männistö	Kilpinen	Lehtisaari	Voionmaa ⁸
	400 opp.	40 opp.	218 opp.	295 opp.	438 opp.	288 opp.	260 opp.
Kerhojen oppilasmäärä	320	39	160	228	210	142	135
Prosentuaalinen osuus koulun oppilasmäärästä	80 %	97 %	73 %	77 %	48 %	49 %	52 %

⁸ Voionmaan koulussa luokat 7 – 8.

Alempien luokkien oppilaat osallistuivat kerhoihin enemmän kuin ylempiluokkalaiset. Koulupäivät ovat alemmilla luokilla lyhyemmät ja aikaa ja mahdollisuuksia kerhoihin enemmän. Karjulan kyläkoulussa yhtä oppilasta lukuun ottamatta kaikki oppilaat olivat mukana koulun kerhoissa. Joillakin oppilailla oli säännöllisiä harrastuksia myös koulun ulkopuolella, mutta haja-asutusseudulla harrastuspaikat ovat kaukana ja vaativat vanhempien aktiivisuutta kuljettamisessa. Koulun kerhoon on helppo jäädä koulupäivän jälkeen. Koulu on kylässä toiminnan keskus ja paikka, jossa kohdataan kavereita. Muissa alempien luokkien kouluissa runsas kolme neljäsosaa oppilaista osallistui kerhoihin. Ylempien luokkien kouluissa noin puolet oppilaista osallistui kerhoihin lukuunottamatta Voionmaan koulua, jossa osallistuminen oli vähäisempää.

3.3 Erilaiset kerhot kouluittain

Kokeilukouluissa oli ensimmäisenä toimintavuotena yhteensä 171 kerhoa. Kerhoja on perustettu oppilaiden toivomusten ja tarpeiden mukaan. Oppilaat toivoivat eniten liikuntaa, tietotekniikkaa, tanssia ja kotitaloutta (ks. myös Pulkkinen, Tauriainen & Launonen, 2003). Toiveet painottuivat sukupuolten kesken ja eri kouluissakin hiukan eri tavalla, mikä näkyy kerhojen määrissä (taulukko 7). Kerhoja, joihin osallistuu runsaasti oppilaita, on jaettu useiksi eri kerhoiksi riittävän ohjauksen varmistamiseksi. Kerhojakoja on tehty myös käytettävissä olevien tilojen tai välineiden mukaan. Ensimmäisenä vuotena ei kaikkiin toiveisiin pystytty aivan täydellisesti vastaamaan mm. sopivien ohjaajien tai tilojen puutteen vuoksi. Eniten on ollut erilaisia liikuntakerhoja. Musiikkikerhoja on ollut myös paljon, koska oppilaat ovat halunneet usein ohjausta bändisoittamiseen, jossa ryhmät ovat melko pieniä.

Useimmissa kouluissa on ollut myös tietotekniikkakerhoja ja niiden määrää on tarkoitus lisätä lv 2003 - 2004. Ennen kokeilun aloittamista tietotekniikkakerhoja ei ollut juuri lainkaan, vaikka noin 40 % pojista ja 7 % tytöistä olisi toivonut osallistumismahdollisuutta sellaiseen. Voi olettaa, että oppilaiden yksinäisten iltapäivien aikana harjoittama sähköisten pelien pelaaminen voi osaltaan korvautua tieto- ja viestintätekniikkaan liittyvällä tavoitteellisella kerhotoiminnalla, jos sellaista on tarjolla.

Taulukko 7 Erilaisten kerhojen määrät kouluittain

	Luokat 1 - 6				Luokat 7 - 9			Yht.
	Etelä-Sipoo	Karjula	Keljo	Männistö	Kilpinen	Lehtisaari	Voionmaa	
ATK ja multimedia	4		1	9	3		2	19
Keskustelu ja filosofia					1	1	1	3
Kielet ja eril. kulttuurit (englanti, ruotsi, japani)			2	5	1		1	9
Kirjallisuus	2							2
Kotitalous			1	7		2		10
Kuvataiteet (sis. eri lajeja, myös elokuvan)	2		1	4	1	2		10
Käsityöt ja askartelu	4		4	2	2	1	1	14
Liikunta (joukkue- ja yksilölajit)	12	1	7	8	4	4	5	41
Luonto (partio, 4H, eläinten hoito, luonnontieteet)	2		2	1	1			6
Musiikki (bändi, kuoro, instrumentin soitto)	11		11	2	3	1		28
Palvelu ja auttaminen	1				1	1		3
Sanallinen imaisu (mm. roolipelit, näytelmä- ja satukerhot)	2		5	2		2	1	12
Tanssi	2			4	1	1	1	9
Muu kerho (esim. MA-MU-, monitoimi- tai puuhakerho)	2	1		2				5
Kerhoja yhteensä	44	2	34	46	18	15	12	171

Etelä-Sipoon koulu (1 – 6 lk)

Etelä-Sipoon koulussa on eniten liikunta- ja musiikkikerhoja. Koulu on tehnyt useita vuosia yhteistyötä Musiikkipäiväkoti Pocon kanssa ja oppilaat ovat oppineet harrastamaan musiikkia. Yhteistyökumppaniksi on lisäksi saatu Porvoonseudun musiikkiopisto, joka järjesti kerhoja neljän luokan oppilaille oppituntien lomassa. Hyvä tietotekniikan välineistö mahdollistaa myös musiikin tekemisen tietokoneella. Varsinaisia atk-kerhojakin koulussa on neljä. Koulun hyvät liikuntatilat tarjoavat mahdollisuuden monipuolisen liikunnan harrastamiseen (koulun omana erityispiirteenä sirkustaiteen perusopetus).

Etelä-Sipoon koulussa on kokeiltu kerhotoiminnan järjestämistä myös oppituntien lomassa. Kaksi luokkaa on jakanut yhtenä päivänä viikossa yhdellä tunnilla oppilaat seitsemään eri harrastusryhmään (liikunta, kuvaamataito, seurapelit, kirjakerho, luontokerho, atk ja vanhusten palvelu). Oppilaat ovat olleet kussakin ryhmässä noin viisi viikkoa. Vanhusten palveluryhmä on kokoontunut lähellä olevassa vanhusten palvelutalossa askarrella, laulaen ja lukien vanhusten kanssa. Tästä toiminnasta oppilaat ovat pitäneet erittäin paljon. Lisäksi tällä järjestelyllä on saatu ratkaistua keskellä koulupäivää oleva tilanpuuteongelma. Läheinen vanhusten palvelutalo on mahdollistanut myös koulupäivän aikaan olevan vesileikkikerhon ja viereisen seurakuntatalon tiloissa on voitu koulupäivän aikana pitää erityistukea tarvitsevien oppilaiden jumppakerhoa. Nämä ovat esimerkkejä alueellisen yhteistyön eduista.

Karjulan koulu (1 – 6 lk)

Pienessä Karjulan kyläkoulussa oppilaiden harrastustoiveet painottuivat liikuntaan ja askarteluun. Koulussa on ollut kaksi harrastuskerhoa. Toinen on ollut kunnan vapaa-aikasihteerin pitämä liikuntakerho ja toinen seurakunnan lapsi- ja nuorisotyöntekijän ohjaama monitoimikerho, jonka oppilaat ovat nimenneet puuhakerhoksi. Puuhakerhossa askarrellaan, maalataan ja rakennellaan. Liikuntatilojen puutteen vuoksi kerho on kokoontunut joka toinen viikko naapurikoulun liikuntasalissa, jonne oppilaat on kuljetettu. Suurin osa oppilaista on osallistunut molempiin kerhoihin. Koulun tilojen vuoksi kerhomäärää ei voi paljonkaan lisätä, jotta hoivatyypiselle iltapäivätoiminnalle jäisi myös tarvittavat tilat.

Keljon koulu (1 – 6 lk)

Keljon koulussa on ollut eniten erilaisia musiikkikerhoja. Koulu on valmistanut jo muutamana aikaisempina vuonna musikaalin, ja nyt projektin myötä musikaalia voitiin valmistella tehokkaasti eri kerhojen yhteistyönä. Musikaali valittiinkin toukokuussa 2003 Kuusankoskella pidettyyn kansainväliseen teatteritapahtumaan. Keljon koulussa on ollut myös useita näytelmä- ja käsityökerhoja. Kädentaitoja on kehitetty yhteistyössä taiteilijoiden kanssa. Jatkossa yhteistyö kaupungin Lasten Kulttuuriantihankkeen kanssa tulee lisäämään tämäntapaista taiteilijoiden vierailua kouluissa. Koulun liikuntatilat ovat pienet ja välineistö vanhaa ja kulunutta, mutta siitä huolimatta oppilaille on järjestetty paljon heidän toivomiaan liikuntakerhoja.

Männistön koulu (1 - 6 lk)

Eniten kerhoja on Männistön koulussa, jossa kerho- ja iltapäivätoimintaa on kehitelty jo seitsemättä vuotta. Koulun oppilaat ovat osallistuneet eniten liikunta- ja kotitalouskerhoihin. Tilojen ja välineiden vuoksi kokkikerhon yli 90 osallistujaa on jaettu seitsemään eri kerhoon. Samoin atk- ja multimediakerholaiset on jaettu yhdeksään eri kerhoon.

Männistön koulussa on painotettu tanssin opetusta siten, että oppilaat ovat voineet valita tanssia myös normaaliin lukujärjestykseensä yhden tunnin viikossa. Kuopion yliopiston tanssinopiskelijat ovat ohjanneet lisäksi lyhyempikestoisia kursseja ja produktioita. Tytöt toivoivat eniten juuri tanssikerhoja, mutta niihin on saatu mukaan myös poikia. Tanssikerhoihin on mahtunut kerralla melko paljon oppilaita, mutta oppilaat on jaettu luokkatasoittain neljäksi eri kerhoksi.

Koulussa on paljon maahanmuuttajia (13 eri kansallisuutta) ja opetusta annetaan kymmenellä eri kielellä. Kerhotoiminnassa on pyritty ottamaan huomioon erityisesti näiden oppilaiden tarpeet, ja heille on järjestetty maahan sopeutumisen tueksi kotouttamiskerhoja.

Kilpisen koulu (7 – 9 lk)

Kilpisen koulussa on toivottu erityisesti joukkueliikuntaa. Koulun kerhoista suurin osa on ollutkin liikuntakerhoja. Lentopallokerho jatkaa toimintaansa juhannukseen saakka. Eniten kävijöitä on ollut atk-kerhoissa, joissa opettajan lisäksi ohjaajina ovat olleet oppilasvastaavat. Järjestelyllä on haluttu lisätä oppilaiden osallisuutta ja kasvattaa heitä vastuullisuuteen. Musiikkikerhot ovat bändikerhoja, joiden oppilaat voivat varata harjoitusvuoroja koulun musiikkiluokasta myös alkukesällä.

Tytöt toivoivat tanssikerhoja ja kevätlukukaudella alkoi yksi tanssikerho. Keväällä käynnistyi myös lemmikkikerho, jossa on ollut mukana oppilaita myös toisesta koulusta Voionmaalta. Oppilaat käyvät hoitamassa eläinkaupassa, hevostalleilla yms. eläimiä ja opiskelevat erilaisten lemmikkien hoitamista. Samoin keväällä aloitti toimintansa Nähdään yhdessä –kerho, jonka osallistujista puolet on lähellä sijaitsevan valtion Näkövammaisten koulun oppilaita ja jonka toiminnallinen sisältö rakentuu yleisopetuksen oppilaiden ja näkövammaisten oppilaiden yhteisen suunnittelun pohjalta. Kokoontuminen tapahtuu iltaisin.

Lehtisaaren yläasteen koulu (7 – 9 lk)

Lehtisaaren yläasteen koulussa oppilaat toivoivat eniten kotitaloutta, liikuntaa, tietotekniikkaa ja tanssia. Eniten oppilaita on käynyt erilaisissa liikunta- ja kotitalousker-

hoissa. Yläasteelle siirtymisen tukemiseksi yhdessä kotitalouskerhossa on ollut myös kuudesluokkalaisia oppilaita. Atk-kerhoa ei oppilaiden toivomuksista huolimatta saatu perustettua vielä projektin ensimmäisenä toimintavuonna.

Oppilaat toivoivat melko paljon myös kuvataiteisiin liittyviä kerhoja ja koulussa on ollut somistus- ja lavastuskerho sekä elokuvakerho. Eri kerhojen yhteistyönä on valmistettu koko koulun yhteisiä tapahtumia (mm. itsenäisyyspäivän tanssiaiset, muotinäytös) ja koulun esittelyvideo. Musiikkikerholaiset ovat äänittäneet tekemiään kappaleita ja esittäneet niitä koulun juhlien ja vanhempainiltojen lisäksi vanhainkodissa ja eri kouluissa.

Voionmaan koulu (7 – 8 lk)

Voionmaan oppilaiden harrastustoiveissa painottui tietotekniikka ja liikunta. Näihin toiveisiin on vastattu siten, että liikuntakerhoista kaksi on saatu jokaiseen opiskelujaksoon. Lisäksi yhdessä jaksossa talvella oli kaksi laskettelukerhoa ja kevätlukukauden on toiminut myös telinevoimistelukerho. Atk-kerhoista toisessa on opiskeltu ohjelmointia ja toisessa kotisivujen tekemistä. Tyttöjen toivoma tanssikerho on toiminut myös kevätlukukauden. Koulu on yhteistyössä japanilaisen koulun kanssa, jonka vuoksi koulussa alkoi kevätlukukaudella japanin kielen ja kulttuurin kerho.

Voionmaan koulussa kerhotoimintaan ovat osallistuneet 7 – 8 luokkien oppilaat. Kerhotoiminnan muihin kouluihin verrattuna pienempi määrä saattaa liittyä osaltaan koulun vuosiluokattomaan opetusjärjestelmään, oppilaiden yksilöllisiin opetussuunnitelmiin ja harrastamiseen koulun ulkopuolella.

3.4 Kerhojen ohjaus

Ohjaajarakenne

Harrastuskerhoja ovat ohjanneet koulujen opettajat, kouluavustajat, eri järjestöjen ja seurojen ohjaajat sekä eri taidealojen opiskelijat ja ammattilaiset. Ohjaajille on maksettu virka- ja työsopimuksen mukainen korvaus kerhotoiminnasta. Taulukkoon 8 on koottu eri koulujen kerho-ohjaajat ennen projektin alkua ja sen ensimmäisenä toimintavuotena.

Taulukko 8 Koulujen kerho-ohjaajat ennen projektia ja projektin ensimmäisenä toimintavuotena

Kerho-ohjaajat	Etelä-Sipoo	Karjula	Keljo	Männistö	Kilpinen	Lehtisaari	Voionmaa
2001 - 2002							
- opettaja	4	-	-	3		3	-
- ulkopuolinen ohjaaja	2	-	-	n. 20	1	-	-
2002 - 2003							
- opettaja	5	-	8	9	8	14	8
- koulu- /koulunkäynti-avustaja	2+1	1	2	10	2	-	-
- ulkopuolinen ohjaaja	32	2	13	6	3	2	4

Etelä-Sipoon koulussa ulkopuolisia kerho-ohjaajia on ollut paljon, koska iltapäivätoiminnasta on vastannut Musiikkipäiväkoti- ja kerho Pocon kannatusyhdistys. Keskellä koulupäivää on ollut useita erilaisia musiikkikerhoja puolelle luokan oppilaista opettajan opettaessa toista puolikasta. Keskellä päivää pidettäviä kerhoja ovat ohjanneet Porvoon seudun Musiikkiopiston opettajat. Samoin Keljon koulussa on käytetty paljon ulkopuolisia musiikin ja muiden taidealojen ammattilaisia. Suurin osa (8/10) Keljon koulun opettajista on myös ohjannut kerhoa, muutama useampiakin. Karjulan koulussa ulkopuoliset ohjaajat ovat olleet kunnan ja seurakunnan nuorisotyöntekijöitä.

Männistön koulussa oli paljon kerhoja jo ennen projektin alkua (ks. taulukko 5). Kerho-ohjaajat olivat enimmäkseen seurojen ja järjestöjen aktiivijäseniä tai opiskelijoita, jotka vapaa-aikanaan ohjasivat kerhoja. Kuluneena lukuvuotena ohjaajia on ollut vähemmän, vaikka kerhojen määrä lisääntyi 16:lla, sillä koulussa on ollut päätoimisia kouluavustajia, jotka ovat ohjanneet useita kerhoja ja olleet oppituntien aikana luokissa avustamassa. Muutamit opettajat ja ulkopuoliset ohjaajat ovat myös pitäneet useampia eri kerhoja.

Kerhotoiminnan koordinointi

Kerhotoiminnan järjestämisessä on tärkeää huolehtia siitä, että jokainen oppilas voisi löytää jonkun itseään kiinnostavan harrastuksen ja mielekkään tavan viettää vapaa-aikaa. Tällaiseen yksilölliseen ohjaukseen ja koulun toimintakulttuurin kehittämiseen tarvitaan koordinoivia henkilöitä.

Männistössä on palkattu helmikuusta 2003 alkaen kokopäiväiseksi kouluohjaajaksi erityisnuorisotyöntekijä, jonka tehtävänä on ollut koordinoita ja kehittää ker-

hotoimintaa sekä tukea ja ohjata harrastustoimintaan erityisesti niitä oppilaita, joilla ei ole mitään harrastuksia ja jotka ovat heikosti motivoituneita koulutyöhön. Kouluohjaaja on kehittänyt yhteistyötä kunnan ja seurakunnan nuorisotyön kanssa sekä toisen asteen oppilaitosten kanssa, joista kouluun on mahdollista saada motivoituneita ja alalle soveltuvia opiskelijoita kerho-ohjaajiksi. Koulu voi näin saada edullisesti ammattitaitoista henkilöstöä ja opiskelijat saavat mielekkäitä paikkoja harjoitteluun ja opinnäytetöihinsä.

Männistöön valittu kouluohjaaja on aloittanut koulussa Parkki-toiminnan. Sen tarkoituksena on poistaa oppimisen esteitä ja pysäyttää oppilas tarkastelemaan omaa käyttäytymistään ja koulutyöskentelyään. Oppilas tulee parkkiin opettajan tai kerho-ohjaajan lähettämänä tai omasta aloitteestaan määrätyksi ajaksi. Parkissa ei opiskella, vaan pysähdytään tarkastelemaan oppilaan koulukäyttäytymistä ja ohjataan oppilasta löytämään rakentavampia toimintatapoja niin koulussa kuin vapaa-aikanakin.

Vuosiluokkien 7 – 9 kouluissa ulkopuolisia ohjaajia on ollut vähemmän. Lehtisaarella yli puolet opettajista on ohjannut jotain kerhoa ja ulkopuoliset ovat olleet oppilaiden vanhempia. Voionmaan koulussa opettajien lisäksi kerho-ohjaajina ovat olleet teatteriohjaaja, valmentaja, tanssinopettaja ja Jyväskylän suomalais-japanilaisen yhdistyksen sihteeri. Kilpisen koulussa kerho-ohjaajien lisäksi oppilaiden ohjaajana on ollut nuorisotyöntekijä, jolla ei ole ollut kerhoja oppilaille. Hänen tehtävänä on ollut luokan ja koulun yhteisöllisyyttä vahvistavien työtapojen kehittäminen ja toteuttaminen (esim. luokkaryhmäytys ja kummiluokkatoiminta). Painopiste on ollut 7-luokkalaisten yhteisöllisyyttä edistävien prosessien tukemisessa. Tavoitteena on ollut tukea koulua kasvatustehtävässä, vahvistaa nuorten omaa osallisuutta koulussa ja luokassa sekä tarjota heikoimmin menestyville oppilaille mahdollisuus opetus-suunnitelman ulkopuoliseen oppimiseen ja onnistumisen kokemuksiin myös koulussa. Työntekijän palkan on maksanut Nuorisotyö koulussa -hanke.

Koulutus

Humanistinen ammattikorkeakoulu ja Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä Jyväskylän kristillinen opisto ovat olleet kiinnostuneita kokonaiskoulupäivästä sekä sen tuomista mahdollisuuksista tuottaa kouluun ohjaajia opetustyön tueksi. Ohjaajien kouluttamisesta on keskusteltu em. oppilaitosten edustajien kanssa. Näistä oppilaitoksista valmistuvat nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajat sekä kouluavustajat ovat jo nyt kokonaiskoulupäivään sopivia ammattilaisia. Lisäksi koulunkäyntiavustajan erityisammattitutkintoon, jonka perusteita parhaillaan laaditaan, olisi luontevaa liittää myös harrastustoi-

minnan ohjaamisen näkökulma. Koulutuksen sisällöissä on tärkeä lisätä kehityopsykologista tietoa oppilaan kehityksestä ja yksilöllisistä eroista. Tärkeitä osa-alueita koulutuksessa ovat myös ryhmäohjaustaidot sekä ohjaajaopiskelijan omien erityistaitojen ja osaamisen kehittäminen. Ohjaaja hankkii lapsen silmissä arvostuksen ja motivoi lapsia harrastamiseen oman erityisosaamisensa välityksellä.

Kokonaiskoulupäivän toiminnan ohjauksessa tarvitaan kahdentasoista osaamista: koko toiminnan organisointiin ja pedagogiseen suunnitteluun liittyvää näkemystä sekä varsinaista suoritustason toiminnallista taitoa. Sen vuoksi koulutustarpeita on mielekästä tarkastella sekä ammattikorkeakoulutasolla että alemmilla koulutustasoilla.

Opetusalan ammattijärjestö OAJ korostaa sitä, että opettajat ovat koulussa kasvatustoiminnan ammattilaisia, joilla on kokonaisvastuu koulussa tapahtuvasta opettamisesta ja kasvatuksesta. OAJ:n mukaan kouluohjaajakoulutuksessa tulisi edetä vielä varovasti. Kun kokonaiskoulupäiväajattelu Suomessa etenee myös lainsäädännöllistä tietä (esim. uuteen hallitusohjelmaan sisältyvä laki koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisestä), pelkästään opettajien työpanos ei tule riittämään. Koulu tarvitsee tulevaisuudessa entistä enemmän verkostoitumista ja moniammatillista yhteistyötä myös ohjaustoiminnan osalta. Tämä on selvästi nähtävissä jo kokonaiskoulupäiväprojektin alustavien kokemusten valossa.

Harrastustoiminnan ohjaajien (kouluohjaajien) koulutushaasteen lisäksi kysymys pitkäkestoisen työsuhteen ja mielekkään kokopäivätyön edellytysten luomisesta on ajankohtainen ja tärkeä. Taloudellisesti tämä onnistuu parhaiten yhteistyössä esimerkiksi kunnan, seurakunnan ja erilaisten järjestöjen kesken.

4 Kokemuksia kokonaiskoulupäivästä

Kokonaiskoulupäivä on konkretisoitunut koulun toiminnassa näkyvimmin lisääntyneenä kerhotoimintana ja yhteistyöverkoston laajentumisena: uusia kerhoja on kekeilukouluissa perustettu 134 (taulukko 5). Se on tuonut oppilaille lisää valinnaisuutta ja mahdollisuuksia kiinnostavaan tekemiseen. Opettajat ovat puolestaan saaneet mahdollisuuden ohjata haluamiaan kerhoja. Kerhojen lisääntyminen on merkinnyt työ määrän lisääntymistä ohjaajien lisäksi myös koulujen rehtoreille, yhdysopettajille ja koulusihteereille. Rehtorit ovat kuitenkin kokeneet kokonaiskoulupäiväprojektin erittäin myönteiseksi ja koulun toimintaa rikastuttavaksi. Kokemusta kuvaa sattuvasti erään rehtorin kommentti: ”Jos olisin tiennyt, miten paljon lisää työtä projekti teettää,

en olisi lähtenyt mukaan. Ja toisaalta: jos olisin tiennyt, miten paljon hyvää se tuo koulun oppilaille, olisin varmasti lähtenyt mukaan.”

Hankkeen käynnistyessä osalla opettajia oli vielä puutteellinen käsitys kokonaiskoulupäivän perusideasta, projektin toiminnallisista rajoista ja omasta roolistaan. Vaikka projektiin liittyvää kirjallista tietoa oli paljon tarjolla, olisi jälkikäteen arvioiden tarvittu enemmän aikaa opettajakuntien koulukohtaiselle perehdyttämiselle, ehkä myös henkilökohtaisille keskusteluille. Lukuvuoden aikana asiat ovat kuitenkin konkretisoituneet ja selkiintyneet niin, että rehtoreiden mukaan opettajat olivat lukuvuoden päättyessä erittäin tyytyväisiä koulunsa mukanaoloon kokonaiskoulupäiväprojektissa. Tyytyväisyyteen vaikuttivat paitsi omat kokemukset, myös konkreettiset kehittämistulokset, jotka olivat koulujen toiminnassa jo selvästi näkyvissä. Opettajien kannalta haasteellisinta oli sovittaa ajankäytössä yhteen projektiin liittyvää toimintaa ja muut työtehtävät. Monet kouluista olivat samanaikaisesti mukana myös muissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa, ja sen vuoksi koulun arki oli usein varsin ”hektistä”.

Koulut ovat pitäneet vapaaehtoisuutta tärkeänä kokonaiskoulupäivätoiminnassa. Tämän vuoksi kerhot ovat olleet pääosin aamuisin ennen oppituntien alkua ja iltapäivisin oppituntien päätyttyä, joskin kerhoja on sovitettu myöskin oppituntien väliin ja ruokataujan ajaksi. Oppilaan työpäivän pituutta on voitu suunnitella perheen tarpeiden ja kokonaisuuden näkökulmasta, ja oppilas on voinut viettää enemmän aikaa kotona silloin, kun siellä on aikuinen. Tosin näissä tapauksissa aikuinen ei voi ehkä tarjota niitä lapsen kehitykselle tärkeitä virikkeitä, joita kerhoissa on mahdollisuus saada. Iltapäivän toiminnan ollessa vapaaehtoista oppilaat voivat säilyttää ja sovittaa yhteen koulun ulkopuoliset, mahdollisesti jo pitkälle edenneet harrastukset. Toimintakulttuurin muutos iltaan painottuvasta harrastamisesta koulupäivän yhteydessä tapahtuvaan harrastamiseen on meillä Suomessa vielä uusi asia. Alkukartoituksen mukaan vain 35 % oppilaiden harrastustoiminnasta ajoittui ennen klo 17:ää kokeilun alussa.

Kerhoissa opettajat ovat voineet käsitellä ja syventää oppisisältöjä, joihin heillä on kiinnostusta ja asiantuntemusta. Kerhoissa on voitu lisäksi rauhassa valmistautua ja harjoitella koulun juhlia ja tapahtumia varten. Yhdistettäessä eri kerhojen tuotoksia yhteiseksi suuremmaksi tapahtumaksi opettajien välinen yhteistyö on lisääntynyt.

Kerhoissa oppilaasta tulee näkyviin vahvuuksia ja sellaisia puolia, joita oppitunneilla ei usein huomata. Samoin oppilas voi tutustua opettajaan kerhossa uudella erilaisella tavalla, ilman arvioinnin painolastia. Koulussa olevat pysyvät ohjaajat, jotka ovat mukana auttamassa oppitunneilla ja ohjaavat niiden päätyttyä kerhoja, ovat oppilaille tärkeitä aikuisia. He oppivat tuntemaan oppilaan vahvuuksia ja tarpeita seura-

tessaan näitä useita tunteja viikoittain. Kouluavustaja tai nuorisotyöntekijä, joka on ollut mukana oppilaan koulupäivässä, osaa säädellä iltapäivän toimintaa oppilaan koulupäivän rasittavuuden ja motivaation mukaisesti.

Kokeilussa on havaittu, että kerhotoiminnan laajennuttua ja yhteistyötahojen lisääntyttyä kouluun tarvitaan henkilö, joka koordinoi ja suunnittelee toimintaa rehtorin tukena. Esimerkiksi Männistön koulussa on saatu tällaisesta järjestelystä kevään aikana jo hyviä kokemuksia. Myös koulujen yhdyshenkilöiden ja koulusihteereiden työpanos on ollut kokonaiskoulupäiväprojektissa keskeinen.

Kokonaiskoulupäivän tavoitteena on ollut tukea oppilaan kokonaisvaltaista kehitystä ja eheyttää hänen koulupäiväänsä. Huomiota on pyritty kiinnittämään luokan ja koko koulun ilmapiiriin sekä erityisesti erilaisiin riskioppilaisiin. Kilpisen ja Männistön kouluissa on saatu hyviä kokemuksia nuorisotyöntekijän työskentelystä koulussa oppilaiden ohjaajana ja tukijana. Nuorisotyöntekijä on oppilaille toisenlainen aikuinen koulussa kuin opettaja. Hänelle on helpompi kertoa omista asioista, sillä hän ei anna arvosanoja. Nuorisotyöntekijä (kouluohjaaja) on ollut tarvittaessa mukana oppilashuoltoryhmässä. Nykykoulussa tarvitaan opettajien tueksi myös muita kasvattajia ja ammattilaisia, mikäli halutaan tukea oppilaan kokonaisvaltaista kehitystä ja hyvinvointia.

Vanhemmat ovat kertoneet hyvästä kokemuksestaan, joka heillä on pidennetystä ruokatauosta, siestasta, jota projektissa on kokeiltu. Pidennettyä ruokailutaukoa on jo aiemmin toteutettu Keljon ja Männistön kouluissa, ja Karjulan koulu on kokeillut sitä osana kokonaiskoulupäivää. Keljon ja Männistön kouluissa koulupäivä on rytmitetty pidempiin työskentelyjaksoihin ja näin saatu aikaa pitempään taukoon ruokailun yhteydessä. Karjulan koulussa oppitunnit ja välitunnit vuorottelevat perinteisesti, mutta koulu on aloitettu puoli tuntia aikaisemmin, jotta keskelle päivää on saatu tunnin mittainen tauko. Männistön ja Keljon kouluissa koulupäivän rytmityksen pitempiin toimintajaksoihin on huomattu rauhoittavan ilmapiiriä. Oppilaat ehtivät yhdellä pidemmällä välitunnilla ja ruokatauon aikana pelata ja leikkiä paremmin eivätkä oppituntien alut kulu kesken jääneiden välituntiasioiden selvittelyyn. Keljon koulussa oppilaille on siestan aikana käytössä myös koulun liikuntasali sekä musiikki- ja tietokone-luokka. Opettajilla on pitemmän tauon aikana mahdollisuus pitää palavereja ja suunnitella yhteisiä asioita. Karjulan koulussa siestan aikana on annettu myös tukiopetusta. Pienessä koulussa opettaja on miltei koko ajan valvontavastuussa, mutta siestan aikana kouluavustajan valvoessa oppilaita hän ehtii valmistella iltapäivän oppitunteja ja hoitaa yhteyksiä myös koulun ulkopuolelle. Tällainen koulupäivän huokoistaminen

ja perinteisestä poikkeava työskentelyn rytmittäminen on koettu kokonaisuuden kannalta mielekkääksi.

Kokonaiskoulupäiväprojektin seurantaan varten on koottu laaja tutkimusaineisto, jonka analyysi on vielä kesken. Taulukossa 9 on tiivistelmä kerätystä aineistosta.

Taulukko 9 Kokonaiskoulupäiväprojektin seurantaan liittyvä tutkimusaineisto

TUTKITTAVAT	TUTKIMUSAJANKOHTA		
	Syksy 2002	Talvi 2002 – 2003	Kevät 2003
Kokeilukoulujen rehtorit	haastattelu		haastattelu
Kokeilukoulujen opettajat	lomakekysely		sähköisen reissuvihkon käyttöön liittyvä lomakekysely (Kilpisen koulu)
Verrokkikoulujen rehtorit	lomakekysely		
Verrokkikoulujen opettajat	lomakekysely		
Kokeilukoulujen oppilaat	Vapsu 1 (= vapaa-ajan toiminnan suunnittelu-lomake)	opettajien tekemä oppilaiden sosioemotionaalisen käyttäytymisen arviointi (sähköinen ja paperilomake)	Vapsu 2 (liitteenä) lomakekysely TET-projektiin liittyvä arviointikysely sähköisen reissuvihkon käyttöön liittyvä lomakekysely (Kilpisen koulu)
Verrokkikoulujen oppilaat		opettajien tekemä oppilaiden sosioemotionaalisen käyttäytymisen arviointi (sähköinen ja paperilomake)	
Kokeilukoulujen oppilaiden vanhemmat			lomakekysely sähköisen reissuvihkon käyttöön liittyvä lomakekysely (Kilpisen koulu)
Koordinaattorit ja ohjausryhmät	havainnointi ja dokumentointi	havainnointi ja dokumentointi	havainnointi ja dokumentointi

Kuten taulukosta ilmenee myös vanhemmilta ja oppilailta kyseltiin keväällä (huhtikuussa) mielipiteitä ja arviointia kokonaiskoulupäivästä. Aineistoa ei ole vielä ehditty analysoida, mutta alustavan tarkastelun perusteella kyselyyn vastanneet vanhemmat näyttävät pitävän myönteisinä asioina kokonaiskoulupäivässä ennen kaik-

kea oppilaiden yksinolon vähenemistä, lisääntyneitä harrastusmahdollisuuksia ja toiminnan vapaaehtoisuutta. Vapaissa vastauksissa oli valtaosaltaan myönteisiä kommentteja. Erään oppilaan äiti kirjoittaa arviointipalautteessaan: ”Ison perheen äitinä olen läheltä seurannut koulun kehittämistä. Mielestäni tämä MUKAVA on ensimmäinen malli, joka todella toimii ja tässä on mahdollisuuksia monenlaisiin toteutuksiin. Haluan esittää henkilökohtaiset kiitokseni...”

Huolenaiheina osa vanhemmista piti koulupäivien pitenemistä ja osa muistutti kodin kasvatusvastuusta. Vanhempien vastaukset heijastivat osittain aiheellisia huolen ja toiminnan kehittämisen aiheita, osittain ne perustuivat myös puutteelliseen tietoon ja virheellisiin käsityksiin kokonaiskoulupäivän toiminnasta. Vastausten tarkempaan analyysiin palataan tutkimusraportissa.

Koulujen tilakysymykset ovat tärkeitä kokonaiskoulupäivän toteuttamisessa. Koulut on suunniteltu ja sisustettu luokkamuotoiseen opetukseen eikä koulujen pihoissakaan ole otettu juuri huomioon lasten monipuolisia liikkumisen ja leikkimisen tarpeita. Tilojen muuttaminen viihtyisiksi toimintakeskuksiksi vaatii paljon työtä koko koulu yhteisöltä, mutta myös tilojen ylläpitäjiltä. Kokonaiskoulupäivän toiminnassa tilakysymyksiä on oleellista tarkastella ja kehittää ”koulu toimintakeskuksena” -tyyppisen ajattelutavan pohjalta.

Kuntien opetustoimen johdon myönteinen asenne ja taloudellinen tuki on ollut kokonaiskoulupäiväprojektille korvaamattoman tärkeää. Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen, koulun kehittäminen toimintakeskuksena, oppilaiden sosiaalisten taitojen vahvistaminen, kodin ja koulun yhteistyön kehittäminen sekä koulun verkostoituminen lähiyhteisöön ovat ajankohtaisia haasteita kuntien opetustoimessa. Sen vuoksi kokonaiskoulupäiväprojektilla sekä siihen liittyvillä Mukava-hankkeen osaprojekteilla on yhteiskunnallista tilausta, mikä kunnissa on tiedostettu. Opetustoimen johdon osallistuminen Mukava-hankkeen verkostokokouksiin on lisännyt kehittämistyöhön liittyvää laaja-alaista vuoropuhelua.

5 Koulujen kesätoiminta

Julkisessa keskustelussa on viime aikoina kiinnitetty huomiota lasten yksinäisiin kesälomapäiviin vanhempien ollessa töissä ennen perheen yhteistä lomaa. Kunnat ovat vähentäneet leikkipuistotoimintaa ja lisäksi järjestöjen tai muiden yhteisöjen ylläpitämä iltapäivätoiminta lakkaa usein koulujen kesälomien alkaessa. Leireille mahtuu vain osa halukkaista.

Kokonaiskoulupäiväprojektissä mukana olevat koulut ovat tarjonneet apua tähän järjestämällä kesätoimintaa juhannukseen saakka. Toiminnan tarkoituksena on ollut tarjota lapsille kesälomalla paikka, jossa viettää aikaa toisten lasten ja luotettavien aikuisten seurassa mielekkään tekemisen parissa omien vanhempien töissä ollessa.

Kokeilukoulut tiedustelivat perheiden tarpeita kesätoimintaan ja järjestivät toimintaa sen mukaisesti (taulukko 10). Monessa koulussa oli kunnan palkkaamia kouluavustajia töissä vielä kesäkuussa, joten heidän työaikaansa voitiin käyttää kesätoiminnan ohjaamiseen. Toimintaa tarjottiin kaikille koulun oppilaille, mutta valtaosa toimintaan osallistuneista oli 1 - 3 -luokkalaisia. Toimintakulut on katettu osittain perheiltä perittävillä maksuilla ja osittain projektivaroin. Kunta on kustantanut ruoan tai välineitä ja materiaalia sekä osittain ohjaajien palkkoja. Kuopiossa myös seurakunta on osallistunut kesätoimintaan palkkaamalla yhden ohjaajan.

Voionmaan koulussa on aikaisemmin järjestetty talkoilla kesäleiri, johon on osallistunut lähinnä maahanmuuttajaoppilaita. Nyt kaupunki kustansi kieliavustajan ja kuraattorin leirille ja vastaava ohjaaja palkattiin projektivaroin. Ylempien luokkien oppilaille koulut ovat järjestäneet jonkun kerhon ja tarjonneet mahdollisuuden käyttää omatoimisesti koulun harrastustiloja kouluavustajan valvoessa käyttöä ja auttaessa tarvittaessa toiminnassa. Taulukossa 10 on eritelty kesätoiminta kouluittain.

Taulukko 10 Koulujen kesätoiminta ajalla 2.6. - 19.6.2003

Koulu	Toiminta	Kohderyhmä	Kustannusten jako
Etelä-Sipoon koulu	Päivittäin klo 8 -17 välisenä aikana 2 - 3 erilaista toimintapajaa (liikunta, kuvataide, puukäsityöt, askartelu, musiikki, tietotekniikka yms.) sekä vapaa- toimintaa: leikkiä, pelejä, ulkoilua, piirtämistä, lukemista...	1 – 3 - luokkalaiset yht. 55 oppilasta	- vanhemmat: 30 € / lapsi/viikko - projekti: 30 € /lapsi/viikko - kunta: tilat ja välineet
Keljon koulu	- Päivittäin klo 9 - 15 ”kesäjälkkäri”, jossa pelejä, leikkejä, liikuntaa sekä askartelua ja kädentaitoja 2. – 27.6.2003 - Musiikki- ja kuvataideleiri Keljon koululla 23. - 27.6. tähtää musiikki- näytelmään tai vastaavaan tuotokseen, jota työstetään viikon aikana musiikin ja kuvataiteen keinoin	1 - 3 - luokkalaiset, yht. 30 oppilasta leiri 8 -10 – vuotiaille, yht. 11 lasta	- kaupunki: tilat ja ruokailu - vanhemmat: 45 € koko aika tai päivämaksu 3,5€ - projekti: 1 ohjaajan palkka - vanhemmat 30 € / lapsi, - projekti 40 € / lapsi
Kilpisen koulu	- Lentopallokerho 2 krt / viikko - musiikki-, liikunta- ja tietokonekerho	7 - 9 – luokkalaiset (12 opp.) 7 – 8 - luokkalaiset	- projekti: ohjaajan palkka - kaupunki: ohjaajan (kouluavustaja) palkka
Lehtisaaren yläasteen koulu	- Koulun tilat käytössä klo 11 - 15 esim. bändipaja, salibandyä ja urheiluseuran ohjaamaa katukorista	7 - 9 - luokkalaiset	- projekti: katukoris-ohjaajan palkka - kaupunki: tilat ja välineet
Männistön koulu	Päivittäin viisi tuntia ulkoliikuntaa, retkeilyä, kokkausta, kädentaitoja, tietokonepelejä sekä videoiden tekoa ja katselua	1 - 3 – luokkalaiset (yht. 32 lasta)	- vanhemmat: 25 € / lapsi - kaupunki: tilat ja välineet - srk: toisen avustajan palkka - projekti: iltapäivätoiminnan-ohjaaja+ 2 avustajaa
Voionmaan koulu	Viiden päivän leiri seurakunnan leirikeskuksessa: melontaa, kiipeilyä, retkeilyä, käden taitoja ym. suomalaiseen kesään ja kulttuuriin liittyvää toimintaa	maahanmuuttaja-oppilaat + muita koulun oppilaita	- kaupunki: kieliavustajan palkka, kuraattorin työpanos - vanhempia avustajina - oppilaat 10 € / opp. - projekti: leirikustannukset (ohjaaja, majoitus, kuljetukset, ruoka ja tarvikkeet)

6 Projektin organisointiin liittyvät kokemukset

Kokonaiskoulupäiväprojektia on ohjannut ja valvonut ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana on ollut johtaja Timo Hämäläinen Sitrasta. Ohjausryhmään ovat kuuluneet professori Lea Pulkkinen Jyväskylän yliopistosta, opetusneuvos Erkki Merimaa Opetushallituksesta, projektipäällikkö Leevi Launonen MUKAVA-hankkeesta, rehtori Sami Kalaja Kilpisen koulusta ja projektin koordinaattori Marita Kontoniemi. Ohjausryhmä

on kokoontunut ensimmäisen lukuvuoden aikana seitsemän kertaa. Projektin ulkoisena arvioitsijana on professori Jouni Välijärvi Koulutuksen tutkimuslaitoksesta.

Ohjausryhmän kokouksissa on käsitelty kokonaiskoulupäiväprojektin käytännön toteuttamiseen liittyviä kysymyksiä sekä ohjauksellisia periaatteita. Lähes kuukausittain pidetyt ohjausryhmän kokoukset ovat tuoneet projektin seurantaan ryhtiä ja mahdollistaneet ajankohtaisten kysymysten käsittelyn. Jatkossa ohjausryhmän toiminnassa on edelleen tärkeä säilyttää konsultatiivinen, keskusteleva ja kokonaiskoulupäivän toteutusta monipuolisesti analysoiva ote.

Kokonaiskoulupäiväprojekti on laaja ja moni-ilmeinen hanke. Sen tarkoituksena on ollut etsiä parhaiten toimivia malleja kokonaiskoulupäivälle. Valmista ja kaikille samanlaista organisointimallia ei ole haluttu eikä voitu antaa. Kokonaiskoulupäivän organisointi paikallistasolla vaihtelee huomattavasti mm. koulun koosta, vallitsevasta toimintakulttuurista ja yhteistyösuhteista riippuen.

Koulujen rehtorit ovat kokoontuneet projektihenkilöstön kanssa noin kuukauden välein verkostokokoukseen keskustelemaan yhteisistä asioista ja eteen tulleista kysymyksistä. Tarpeen mukaan kokoukseen on kutsuttu myös yhdysopettajat ja pari kertaa vuodessa kuntien koulutoimen edustajat. Tällaiset kokoontumiset ovat tärkeitä yhteisten kokemusten jakamispaikkoja. Varsinkin projektin alkuvaiheessa verkostokokoukset olivat tiedotettavien asioiden suuresta määrästä johtuen liian tiiviitä ja vapaammalle yhteiselle keskustelulle ja kokemusten jakamiselle ei jäänyt aina riittävästi aikaa. Projektin edetessä ja projektihenkilöstön keskinäisen tuntemisen syvennyessä verkostokokoukset ovat alkaneet tarjota entistä enemmän mahdollisuuksia myös syvemmälle vuorovaikutukselle ja kehittämistoiminnan ideoinnille.

Kokeilukouluissa projektia on johtanut rehtori yhdysopettajan avustamana. Rehtoreiden työpanos on ollut merkittävä projektin toteutuksessa. Kerhotoiminnan seuranta ja kirjanpitoa ovat hoitaneet kouluissa koulusihteerit ja palkanlaskentaa kuntien palkkasihteerit. Heidän työmääränsä lisääntymistä ei projektin alussa osattu tarpeeksi ennakoida. Toimivien käytänteiden luominen on teettänyt paljon työtä, mutta niiden aikaansaaminen helpottaa projektin toimintaa seuraavana lukuvuonna.

Männistön koulussa on ollut erillinen työryhmä kokonaiskoulupäivätoiminnan suunnittelua ja kehittämistä varten. Tällainen ryhmä on koettu erittäin tarpeelliseksi, koska kerhotoimintaa on paljon. Kerhotoiminnan laajuuden vuoksi Männistön koulussa on päätetty ensi vuonna jakaa koulun kerhotoiminnan koordinointi kahdelle opettajalle.

Aamu- ja iltapäivätoiminnassa kouluilla on ollut vastaava ohjaaja, mikä on todettu erittäin hyväksi järjestelyksi. Vastaava ohjaaja on huolehtinut myös yhteyksistä ja tiedottamisesta oppilaiden koteihin.

Projekti käynnistyi syksyllä koulujen toiminnan ollessa jo käynnissä, joten kokonaiskoulupäiväprojektin organisointi tapahtui nopeasti. Toimintatapoja on vuoden aikana kokeiltu, arvioitu ja muokattu tarpeiden mukaan. Syksy kului suurelta osin projektin verkostoitumisessa ja koordinoimisessa muuhun MUKAVA-hankkeen toimintaan. Koordinaattorin työnkuva on selkiytynyt projektin kuluessa. Kevätlukukaudella koordinaattori on ollut enemmän kouluissa ohjaamassa ja tukemassa henkilökuntaa, ja tällainen yhteistyö on ollut koettu molemmin puolin mielekkääksi.

Projektin etenemisestä tiedottaminen riittävän ajoissa on tärkeää koulun toiminnan kannalta (esim. kyselyt, arvioinnit ja vapaa-ajan toimintasuunnitelmat). Tässä on ollut jonkin verran puutteita. Kouluissa on samanaikaisesti paljon erilaista toimintaa. Kun koulut ovat mukana myös muissa hankkeissa ja tutkimuksissa, on niiden yhteensovittaminen etenkin suurissa kouluissa vaativaa. Projektin alussa oli kuitenkin välttämätöntä tehdä sellaisia alkukartoituksia ja suunnitelmia, jotka tulivat koulujen tietoon varsin lyhyessä ajassa. Tutkimustoiminta on muotoutunut projektin kuluessa, ja ensi vuotta koskevasta toiminnasta on mahdollista tiedottaa kouluille hyvissä ajoin heti lukuvuoden alussa.

Professori Lea Pulkkisen johdolla toiminut operatiivinen yhteistyö on ollut joustavaa, koska koordinaattorit ja tutkimushenkilöstö ovat työskennelleet Jyväskylän yliopistossa samoissa Agoran tiloissa. Asioihin on voitu reagoida nopeasti ja projektiin liittyviä neuvotteluja on voitu pitää aina tarpeen mukaan.

7 Lukuvuoden 2003 - 2004 suunnittelussa varteenotettavaa

Kouluissa on saatu käynnistettyä paljon toimintaa projektin ensimmäisenä toimintavuonna. Kokonaiskoulupäivälle on nyt luotu kuhunkin kouluun sopivat toiminnalliset rakenteet ja perusmallit, joiden pohjalta on hyvä suunnitella ensi vuoden toimintaa. Oppilaat ovat täyttäneet VAPSUt keväällä, joten kouluissa on jo tiedossa oppilaiden harrastustoiveet ja valvotun hoivatyypin toiminnan tarpeet. Koulujen lukujärjestykset voidaan laatia siten, että ne mahdollistavat oppilaiden osallistumisen kerhoihin. Tämä merkitsee oppituntien sijoittelun lisäksi myös sitä, että koulun tiloja ei anneta ennen klo 17 tai 18 koulun ulkopuoliseen toimintaan. Kokonaiskoulupäivätoiminta on otettava huomioon myös koulukuljetusten suunnittelussa ja yhteensovittamisessa kunnan muiden koulujen kanssa.

Kouluohjaajien toiminnasta saatujen hyvien kokemusten perusteella heitä voidaan palkata kouluihin enemmän. Erilaisille erityistukea tarvitseville oppilaille voidaan järjestää ohjausta ja tukea koulupäivän aikana, jos koulussa on pysyviä muita ammattilaisia opettajien lisäksi. Kouluohjaajilla on usein myös jokin oma erityisosaamisen alue, jota voidaan hyödyntää koulu yhteisössä entistä paremmin.

Toisena toimintavuotena kokonaiskoulupäiväprojektissa on tärkeä kehittää edelleen yhteistyötä ja luoda pysyviä malleja kunnan nuoris- ja vapaa-aikatoimen, seurakunnan lapsi- ja nuorisotyön sekä järjestöjen kanssa. Koulun verkostoitumista lähiyhteisöön on oleellista kehittää lapsen kokonaisedun, yhteistyön tuoman synergian sekä toimintamallien realistisen toimivuuden ja taloudellisuuden pohjalta. Jyväskylän kaupungissa käynnistynyt Lasten kulttuurialta –hanke kanssa tarjoaa hyviä mahdollisuuksia koulujen ja taiteilijoiden yhteistyöhön. Näitä mahdollisuuksia voidaan kokonaiskoulupäiväprojektissa tehokkaasti hyödyntää.

Koulun kerho- ja harrastustoiminnasta tiedottamiseen oppilaille ja vanhemmille tulee kiinnittää riittävästi huomiota. Projektin ensimmäisenä toimintavuonna tässä oli puutteita joidenkin koulujen osalta. On tärkeää, että koulut saavat koordinaattoreilta riittävästi käytännön tukea toimintaansa ja sen vuoksi koordinaattoreiden jalkautumista kouluille on syytä jatkaa.

Seuraavana lukuvuonna kokonaiskoulupäivätoiminnassa on pyrittävä edelleen tavoittamaan syrjäytymisvaarassa olevia oppilaita, joilla ei ole harrastuksia tai joilla on vaikeuksia integroitua kouluun. Lisäksi huomiota on kiinnitettävä oppimisvaikeuksista kärsiviin erityisryhmiin ja maahanmuuttajaoppilaisiin. Kokonaiskoulupäivätoiminnan on oltava oppilaiden ja perheiden tarpeesta liikkeelle lähtevää.

Etelä-Sipoon koulussa kokonaiskoulupäiväprojekti on tuonut huojennusta vanhempien maksamaan maksuun ja mahdollistanut muuten iltapäivätoiminnasta pois jäävien oppilaiden osallistumisen Pocon järjestämään kerhotoimintaan. Seuraavana lukuvuonna vastaava mahdollisuus on selvitettävä myös Keljon koulun Jälkkärin osalta.

Kodin ja koulun yhteistyöprojektiin liittyen on etsittävä myös keinoja, miten vanhemmat (ja isovanhemmat) saadaan luontevasti mukaan koulun ja luokkayhteisöjen toimintaan. Näin koulu voi tulla paremmin osaksi oppilaan kokonaispäivää ja innostavaa harrastustoimintaa, eikä se jää erilliseksi opiskelun suorituspaikaksi.

LÄHTEET

Pulkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pulkinen, L., Tauriainen, J. & Launonen, L. 2003. Vapaa-ajan toimintasuunnitelma (VAPSU). Alkukartoitus. Valtakunnallinen kokeilu- ja tutkimusprojekti MUKAVA. Raportti 1/2003.

LIITE 1

KOKONAISKOULUPÄIVÄPROJEKTIN KOKEILUKOULUT

<u>Koulu</u>	<u>Yhteystiedot</u>	<u>Oppilaita</u> (yht. 2122)	<u>Opettajia</u> (yht. 167)
Etelä-Sipoon koulu (1 – 6 lk)	Opintie 6 01150 Söderkulla rehtori Jorma Joki-Korpela puh. 09-23537406, 050-595 6077 sähköposti: jorma.joki-korpela@sipoo.fi	400	20
Karjulan koulu (1 – 6 lk)	Myllyojantie 153 85470 Kiiskilampi rehtori Kai Perttu puh. 08-480 893, 050-562 2914 sähköposti: kai.perttu@sievi.fi	40	2
Keljon koulu (1 – 6 lk)	Korkeakoskentie 25 40500 Jyväskylä rehtori Reijo Moilanen puh. 014-624 610, 050-5171832 sähköposti: reijo.moilanen@jkl.fi	218	12
Männistön koulu (1 – 6 lk)	Lönnrotinkatu 25-27 70500 Kuopio rehtori Unto Lesonen puh. 017- 184331, 040-556 4125 sähköposti: unto.lesonen@kuopio.fi	295	26
Kilpisen koulu (7 – 9 lk)	Honkaharjuntie 6 40600 Jyväskylä rehtori Sami Kalaja p. 014-624 720, 050-361 5958 sähköposti: sami.kalaja@jkl.fi	438	40
Lehtisaaren yläasteen koulu (7 – 9 lk)	Koulutie 12 40900 Säynätsalo rehtori Jouko Rikkola puh. 014-623 865, 050-5662179 sähköposti: jouko.rikkola@jkl.fi	288	24
Voionmaan koulu (7 – 9 lk)	Voionmaankatu 17-19 40700 Jyväskylä rehtori Ismo Falck p. 014-624 761, 050-3609568 sähköposti: ismo.falck@jkl.fi	443	43

LIITE 2

KOKONAISKOULUPÄIVÄTOIMINTAAN LIITTYVIÄ WWW-OSOITTEITA:

www.afterschool.org

www.after-school.gov

www.communityschools.org

www.ncrel.org/after

www.ncrel.org/learns

www.ed.gov/21stcccl/

www.gse.harvard.edu/hfrp

www.nccenet.org/index.html

www.connectforkids.org

www.mott.org

www.thegateway.org

www.financeproject.org

www.ed.gov/free

www.wellesley.edu/WCW/CRW/SAC

www.nga.org

www.nncc.org

www.hhs.gov

www.usdoj.gov/kidspage

www.gse.uci.edu/sacaslc/